

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND NR. 11 NOVEMBER 1989



**WIE IS TOCH
DIE**

Loesje

**HV-KONGRES SAMEN
MET HOOFDBESTUUR
DOOR DE BOCHT**

**MENSENRECHTEN
IN AMAZONEGEBIED
BEDREIGD. DOE WAT:
STUUR EEN KAART**

**KOMT UW MUZIEK
IN HET KERSTNUMMER
VAN DE HUMANIST?**

**DRINK ZUIVERE KOFFIE
MET EEN RUSTIG GEWETEN**

HUMANIST

UITGAVE VAN
HET HUMANISTISCH VERBOND

44-STE JAARGANG
NOVEMBER 1989
NR. 11

Redaktie-adres

Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Tel.: 030 - 318145

Sekretariaat: Martin de Zoete
(toestel 45)

Kantooradres: Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht

Redaktie

Hes van Huizen (hfdred)
Ingeborg van Teeseling

Vormgeving

Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Druk

Brouwer Offset BV Utrecht

Aan dit nummer werkten o.a. mee

Tom Janssen
Mieke Julien
Peter van Lier
Hans Meulenbroek
Chris Pennarts
Martin Šimek
Els van Thiel

Redaktiekommissie:

Henk Smit
Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Marc Hermesen

Abonnement

Een jaarabonnement kost slechts
f 30,-. Bel 030 - 318145 (toestel 28)
Leden van het Humanistisch
Verbond ontvangen het blad gratis.
Zie achterin dit blad

Advertentietarieven

De tarieven van febr. 1988
zijn van kracht.
Op aanvraag verkrijgbaar

Foto omslag:

Rob Brouwer



Volgend nummer

Humanist nr. 12 verschijnt half
december. Kopij voor dit nummer
moet binnen zijn uiterlijk 15
november

HUMANISTISCH VERBOND

Voor het Centraal Bureau zoekt het Humanistisch Verbond per
januari 1990 een

DIRECTEUR (v/m)

De directeur geeft leiding aan het bureau dat bestaat uit een veertigtal
medewerk(st)ers.

Het bureau is werkzaam ten behoeve van de:

- centrale, landelijke bestuursorganisatie van het Verbond en ook
ondersteunend voor de besturen van plaatselijke gemeenschappen/
afdelingen, gewesten en landelijk georganiseerde groepen.

Verder verricht het bureau coördinerende werkzaamheden m.b.t. autonome
landelijke stichtingen en diensten die nauw gelieerd zijn aan het Huma-
nistisch Verbond.

De directeur is als eerste verantwoordelijk voor beleidsadvisering aan het
hoofdbestuur van het Verbond.

Voor deze leidinggevende spilfunctie gaan de gedachten uit naar een:

- gezaghebbende en energieke kandida(a)t(e) op kwalitatief hoog niveau,
met een ruime ervaring in soortgelijke functies in complexe organisaties
of netwerken met feeling voor organisatie, personeelsbeleid en financieel
beheer;
- leeftijd is minder relevant dan ruime levenservaring;
- goede communicatieve eigenschappen zijn daarbij een vereiste.

Kandidaten dienen de beginselen van het Humanistisch Verbond te onder-
schrijven.

Een psychologisch onderzoek kan deel uitmaken van de sollicitatie-
procedure.

De arbeidsvoorwaarden zijn conform de CAO-Welzijn. Het salaris zal, afhan-
kelijk van leeftijd, opleiding en ervaring, max. f 8.251,83 bruto per maand
bedragen. De pensioenregeling PGGM is van toepassing.

Vrouwen wordt uitdrukkelijk verzocht te reageren en zullen bij gelijke
geschiktheid de voorkeur krijgen.

Voor inlichtingen kunt u zich wenden tot mevrouw J.H. Boegem, lid hoofd-
bestuur (algemeen secretaris), tel.: 08330-21836,
b.g.g. telefoon 030-318145, toestel 11.

Schriftelijke sollicitaties, binnen 14 dagen na publicatie, ter attentie van
mevrouw A.S.G. van der Rijst, personeelsfunctionaris, Postbus 114,
3500 AC Utrecht, tel.: 030-318145.

Advertentie

**STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME**
OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C&E 69.97.13.889
G I R O 6 1 6 8

**Het Steunfonds heeft tot doel het
voortbestaan van het Humanistisch
Verbond te garanderen.**

De gelden die het Steunfonds uit nalatenschappen, legaten en schenkingen
verkrijgt, komen terecht in een basisfonds. Het rendement van dit fonds, in de
vorm van rente en dividend, gaat jaarlijks naar het Humanistisch Verbond.
Daarvan worden de activiteiten gefinancierd op het gebied van het praktisch
humanisme. Het basisfonds zelf dient als een financiële buffer voor het HV en
blijft onaangetast.

Voor meer informatie: Marga van der Lans, tel.: 030-322786.

MISSCHIEN HELPT HET EEN MILLIMETER DE GOEDE KANT OP

Onze planeet hangt aan een draadje. Grote boosdoener de mens probeert de boel nog te redden. Zal het lukken? Is er nog genoeg tijd om de gevolgen van de menselijke vergaaren vratzucht te beteugelen? De komende jaren zullen waarschijnlijk van cruciaal belang zijn. Nu kan de mensheid het tij voor een deel nog keren. Nu kunt ook u nog iets doen. In deze Humanist enige mogelijkheden die binnen uw directe bereik liggen. Stuur de meegeniete kaart naar de president van Peru, ga naar de Brundtland-dag en begin zuivere Max Havelaarkoffie te drinken. Of nog beter: start u eigen kaartenactie (bij het HOM verkrijgbaar), ga in uw afdeling praten over het Brundtlandrapport en overtuig anderen dat ze Max Havelaarkoffie moeten kopen.

Natuurlijk, de wereld zal er niet op slag leefbaarder en menselijker van worden. Maar misschien helpt uw actieve keuze toch een millimeterste millimeter. En als nou genoeg mensen hetzelfde doen, maakt die kleine stap wie weet toch net het grote verschil uit.

KAARTENAKTIE VOOR BEHOUD AMAZONEGEBIED

De Peruaanse volksvertegenwoordiging heeft een wet aangenomen die een ernstige bedreiging vormt voor het Amazonegebied en de leefomstandigheden van de indiaanse gemeenschappen en de boeren in de regio. De wet

„voor de rurale ontwikkeling van het Amazonegebied“ (*„Ley de Bases para el desarrollo rural de la Amazonia“*) is zonder de mening te vragen van de oorspronkelijke bewoners, ruim 600.000 indianen, en zonder hun belangen in ogenschouw te nemen begin 1989 van kracht geworden. CONAP de confederatie van Amazone-volken (die namens 70% van de bewoners spreekt), vreest dat de ontwikkelingsplannen grote gevolgen zullen hebben voor het milieu, de rust in het gebied, de rechten van de bewoners en de gezondheidssituatie.

In de wet staat wel dat de kulturele

identiteit van de indiaanse gemeenschappen behouden moet blijven. Maar volgens CONAP zijn dit holle woorden omdat dezelfde wet voorziet in vele voordelen voor vrije en kapitaalkrachtige ondernemers die in het kwetsbare natuurgebied willen investeren. Ontginning en industriële verwerking van de vele natuurlijke bronnen, waaronder hout en olie, worden krachtig aangemoedigd zonder rekening te houden met de sociale gevolgen. Ook stimuleert de wet boeren uit het arme Andesgebergte hun geluk te beproeven in het rijkere Amazone-gebied. Op deze manier denkt de Peruaanse regering het



Amazonegebied te gebruiken voor het verlichten van de problemen in de rest van het land.

De kolonisatie van het gebied zal ook de kans op gewelddadige konflikten vergroten. Met de plannen worden namelijk nieuwe militaire bases geïnstalleerd om controle in de regio uit te oefenen. Jonge mannen uit de dorpen worden voor het leger geronseld, onder andere om te vechten tegen guerrillabewegingen die actief zijn in de streek. CONAP vreest dat de verbouw van coca (de grondstof voor cocaïne) een grote vlucht zal nemen. Naar de mening van de indiaanse organisatie is niet gevraagd, want in Peru worden de rechten van de oudsher in het Amazone gebied levende bevolking al snel over het hoofd gezien.

De komst van vele nieuwe bewoners en de grote kans op de toename van het geweld zullen ook consequenties hebben voor de gezondheidssituatie van de bewoners van de oevers van de Amazone. Zo werden vorig jaar grote delen van het oerwoud gekapt met als gevolg dat tijdens het regenseizoen ontstane gaten waterpoelen werden. Die poelen trekken muskieten aan die een nieuwe malariaepidemie kunnen veroorzaken.

U kunt meer kaarten aanvragen. Een setje van vijf kaarten is te bestellen door f 3,70 (inkl. porti) over te maken op giro 1460115 van het HOM te Utrecht onder vermelding van „kaartenactie Peru“. U kunt natuurlijk ook nog meer kaarten bestellen, dan is het beste dat u even belt met het HOM: 030-318145. ●

Deze kaartactie in de Humanist kwam tot stand door samenwerking tussen het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) en de redactie van de Humanist. De actie werd mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de drukkerij Brouwer Offset BV Utrecht en het HIVOS.



OM ONZE GEZAMENLIJKE TOEKOMST

Onder de titel „Onze Gezamenlijke Toekomst“ verscheen twee jaar geleden dit rapport dat internationaal met grote verwachtingen tegemoet werd gezien. Onder leiding van de Noorse premier Brundtland hebben 21 prominente „wijze lieden“ zich gebogen over de toekomst van onze planeet. Belangrijke konklusie is dat het niet langer mogelijk is problemen van elkaar te isoleren of delen van onze planeet ten prooi te laten vallen aan armoede en milieu-afbraak. Het rapport is bij de presentatie omschreven als een plan voor een beleid in dienst van blijvende menselijke vooruitgang tot in de volgende eeuw. Redenen genoeg om twee jaar later de balans op te maken en te kijken wat er terecht is gekomen van al deze goede

beleidsvoornemens.

Op 18 november wordt daarom in het Landelijk Humanistisch Centrum in Utrecht een „Brundtland-dag“ gehouden. Het Brundtland-rapport wordt besproken plus de gevolgen voor het beleid van de Nederlandse regering. Een onderwerp dat dus eigenlijk ons allen aangaat.

Een aantal deskundigen zal het onderwerp inleiden. Thijs de la Court van het onderzoeksbureau WISE zal een toelichting geven op het rapport. In workshops wordt ingegaan op de effecten op drie beleidsterreinen. Irene Dankelman van de Landbouwuniversiteit Wageningen zal de balans opmaken op het milieugebied. Henk Bos, voorzitter van

het Humanistisch Vredesberaad gaat in op het vrede- en veiligheidsbeleid en HIVOS-direkteur Jaap Dijkstra belicht de gevolgen op het terrein van de ontwikkelingssamenwerking.

's Middags wordt de discussie toegespitst op de vraag hoe we er zelf (als humanisten) tegenaan kijken. Vicevoorzitter van het Humanistisch Verbond Arie den Broeder zal de dag afsluiten.

De Brundtland-dag duurt van 10.30 tot 16.00 uur en wordt georganiseerd door HIVOS en het Humanistisch Vredesberaad. Belangstellenden kunnen zich opgeven bij HIVOS en krijgen informatie toegestuurd. Bel snel: 070-3636907.



Muziek, moedertaal van het hart, blikopener van de ziel. Muziek is waar het hele, dikke speciale kerstnummer van de Humanist over zal gaan. Vorig kerstnummer ging over het kijken, en het jaar daarvoor over lezen, schrijven en reizen. Komende kerst dus het vijfde beeldverruimende middel in deze reeks: muziek.

In dit speciale kerstnummer (voor de lezers die problemen hebben met dat kerst noemen we het: winternummer) weer een keur van boeiende variaties op dit thema. Zo kunt u lezen hoe talentvol jazztrompettist Jarmo Hoogendijk zijn optredens beleeft, zangeres Margriet Eshuis muziek en kind combineert, Henny Vrienten nog steeds swingt en Han Reiziger alles weet over wat klank met mensen doet. Verder verhalen over de stem als muziekinstrument, over het ultieme gehoor, muziek als therapie, muziek op school en genezende kracht van de Humanist en hoofd van de radio- en televisiedienst van het HV. Hij is nu alweer enige tijd directeur van het Noordhollands Philharmonisch Orkest. Hij schrijft speciaal voor deze kerst- Humanist een essay over de beleving van muziek. En verder bieden wij u weer een bont scala van gedichten, anekdotes, uitspraken en tips. En natuurlijk de mooiste foto's en spottendste cartoons, allemaal over het fenomeen muziek. Speelt u mee? Want zoals elk speciaal kerstnummer willen wij ook dit keer graag weer van u, lezer vernemen hoe u er over denkt.

WAT BETEKENT MUZIEK VOOR U?

Wat wij voor dit nummer willen weten is dit: Waarom is welke muziek voor u zo belangrijk? Waarom vindt u het zo bijzonder, wat betekent het voor u, wat voor rol speelt het in uw leven? Schrijf ons hoe verruimend muziek voor u is.

Dit zijn de spelregels: uw reactie, visie, mening mag maximaal 350 woorden tellen. Graag getypt opsturen. Illustraties zijn welkom, vermeld alstublieft of u deze retour wilt hebben. Uiterlijk 22 november moet de redactie uw bijdrage in bezit hebben. Wacht u niet te lang!

Stuur uw reactie naar: Redactie Humanist, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Veel succes.

Vijf jaar geleden werd Loesje geboren en Yoeke Nagel was erbij. Sterker nog: Yoeke heeft haar mede gebaard, een kollektieve baby. Toen al was Loesje geen onbeschreven blad meer. Zij was een wit stuk papier met grote zwarte letters en hing plotseling aan de muur. Niet in de knusse huiskamer, maar in de grote openbare ruimte van de straat.

Telkens als ik Loesje tegen kwam, bleef ik even staan om te glimlachen. Een bijzondere ervaring, want mensen glimlachen niet vaak in de openbare ruimte van de straat. Nu word ik buiten ook zelden zo aangesproken als door Loesje. Want wie deelt mij op straat mee dat zij altijd een roos op het balkon heeft staan... voor het geval dat? In die vijf jaar is Loesje groter geworden, zowel letterlijk als figuurlijk. De witte stukken papier met de zwarte letters bevolken niet alleen Arnhem, haar geboortestad, maar ook andere plaatsen in Nederland. Maandelijks wordt er door honderden mensen nagedacht over wie Loesje is en in welke richting zij zich moet ontwikkelen. Als er voor die maand weer een keuze is gemaakt, gaan er twaalf teksten onder het kopieerapparaat en worden verzonden om ter plaatse door enthousiaste jongeren te worden verspreid.

Yoeke behoort nog, als een van de weinigen, tot de eerste generatie Loesje. Sinds het begin heeft zij velen zien komen en gaan. Zij maakt zich zorgen over haar geesteskind, want Loesje blijft niet eeuwig jong en haar makers ook niet. Zal haar zeggingskracht in de loop der jaren niet afnemen? Moeten de ideeën van Loesje niet op een andere manier aan de man gebracht worden? Is de formule van het witte stuk papier met de grote zwarte letters niet versleten? Glimlachen de mensen nog als zij Loesje tegenkomen?

TREKT AL VIJF JAA

We hebben ons van de dijk laten slaan in Doodewaard, we hebben huizen gekraakt en ik heb me nog een tijd beziggehouden met milieuvriendelijk stencillen. Ja, we komen allemaal uit het kleine links. Vreselijk links en vreselijk klein ook. Op een gegeven moment zaten we bij elkaar en vroegen ons af hoe het kwam dat na het organiseren van wel zeven demonstraties over hetzelfde onderwerp de mensen nog steeds niet luisterden. En wij maar lopen met soep op de barrikades. Hoe dat nou kon? Wil-len de mensen niet of zijn ze dom? Maar dat er zoveel domme mensen zouden zijn, leek ons ook niet waarschijnlijk. Misschien riepen we wel iets dat hen niet aansprak of was de vorm die we gebruikten niet geschikt.

Hoe oud waren jullie toen?

Ik was met een jaar of twintig de jongste en de oudste was op dat moment 37. We wilden toen iets fris, nieuw, onbevangen en onbevooroordeeld. De natuurlijke verbazing uitdrukken die iemand heeft als ie gekonfronteerd wordt met vervreemding. Iemand die oprecht verbaasd is over hoe het hier geregeld is. Dan kun je kiezen voor een marsmanne-tje, maar dat is niet leuk. Of je neemt een meisje.

Waarom geen jongen?

Omdat mensen van een meisje meer

pikken.

Maar ze nemen een meisje ook minder serieus.

Nou, het feminisme heeft inmiddels ook wel wat bereikt. In het ergste geval reageren mensen op een vrouw met: gut, ja dat zeggen die vrouwen tegenwoordig. Maar we hebben de tijd gehad dat je met een liefkozend „ach wijffie“ van de tafel werd geveegd. Er wordt tegenwoordig nagedacht over wat vrouwen zeggen.

Maar in de publiciteit worden jullie vaak benaderd als leuke lieve Loesje met haar lollige luchtige ideetjes. Door in het eerste boekje Loesje te laten zeggen dat ze leuke teksten wil verzinnen en huppelend ten strijde trekken, bevestig je dat vooroordeel.

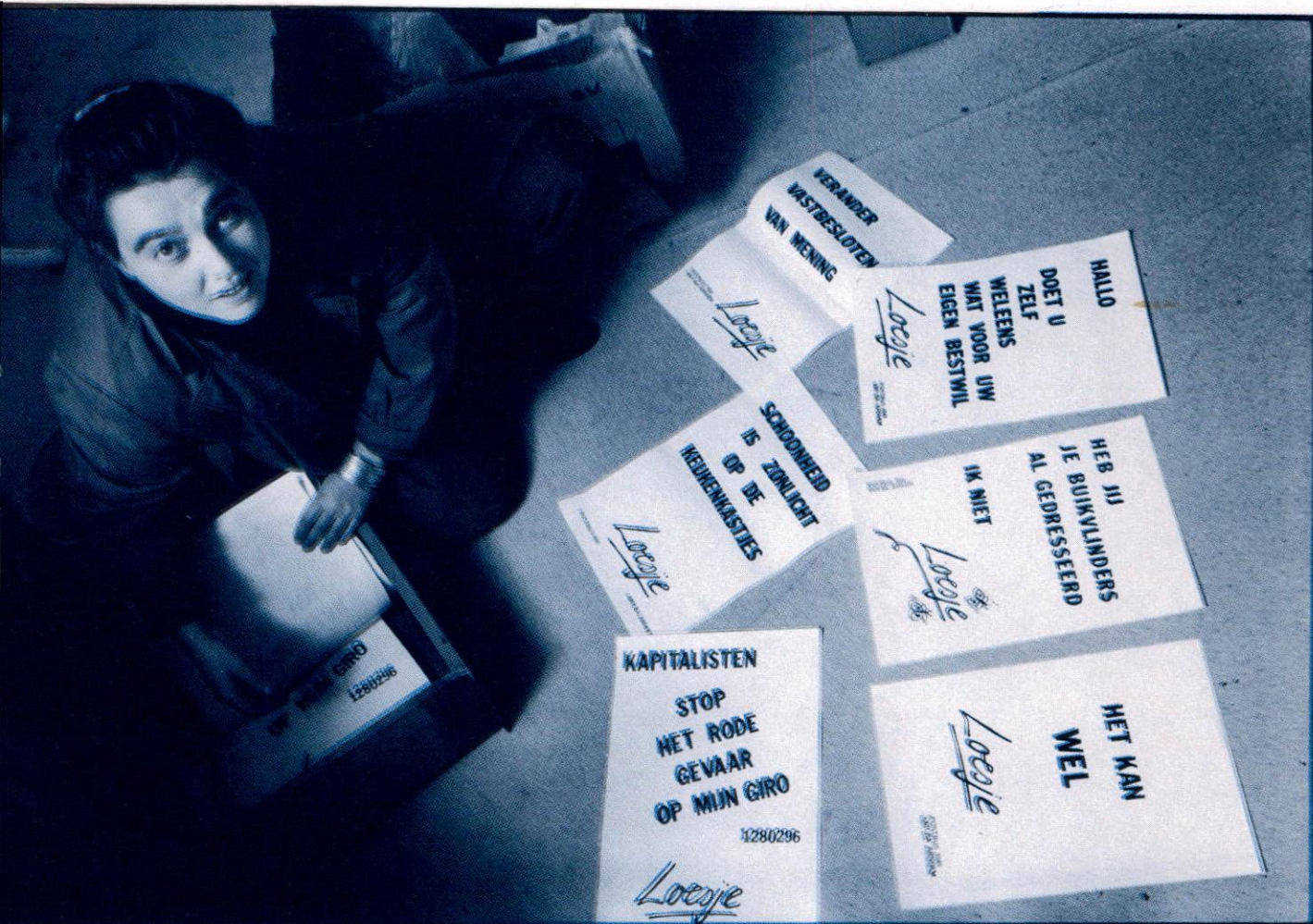
Ik vind juist van „huppelend ten strijde trekken“, dat het een hele juiste omschrijving is van wat Loesje wil. Ten strijde trekken doen de meeste mensen verbeteren, huppelend ten strijde trekken is de methode van Loesje. We proberen juist niet ten koste van alles de macht om ver te werpen. Het is juist de zacht-hed, de methode van het water.

Dat het eerste boekje zo jong overkomt, heeft te maken met hoe we het hebben opgezet. Want in het begin waren we zelf nog zo onzeker over welke kant het op moest met Loesje. In feite hadden we

alleen de methode gevonden, de strategie, de techniek, het gebruik van een meisjesnaam. We hebben als leidraad genomen wat een meisje zoal meemaakt. Loesje is echt geboren (HEEL ARNHEM IN VERWACHTING VAN LOESJE) en op een gegeven moment komt ze op school, nadat ze de box ont-groeit is (DIE KINDERBOX DAAR BEN IK NATUURLIJK DIREKT UITGEBROKEN) Het was voor ons meer een houvast. We wilden het idee waarmaken dat er een nieuw mens geboren is.

Andere aksenten

In die begintijd draaiden we met zo'n twintig mensen die wekelijks bij elkaar kwamen en zich schoolden en diskussieerden. Na het derde jaar is daar een verschuiving in gekomen. Een hele boel van die twintig zijn andere dingen gaan doen, hebben hun ervaringen die ze met Loesje hebben opgedaan ingezet voor andere zaken. Er kwamen nieuwe mensen bij Loesje. Er zijn er zelfs een paar die van school zijn gegaan omdat ze vonden dat Loesje een betere opleiding bood – hoewel niet erkend en meer tijdrovend. En er zijn een paar mensen naar Arnhem verhuisd, omdat hier het meeste gebeurt. Hier is het sekretariaat en een heleboel dingen worden van hieruit geregeld. Dus we zitten nu in



HUPPELEND TEN STRIJDE

feite met een hele nieuwe groep mensen. Zeg maar de tweede generatie. Ik ben nog van de eerste, maar ik ben één van de laatst overgeblevenen. Ik denk dat het op zich wel te merken is aan het soort teksten die nu gemaakt wordt. Deze mensen vinden weer andere dingen belangrijk en leggen andere aksenten dan de oude groep in die tijd.

Welke andere aksenten?

Ik heb het idee dat de teksten persoonlijker zijn geworden. En als er over politiek wordt gesproken, zijn het meer absurdistische teksten. De mensen die met Loesje begonnen, hadden allemaal een politieke achtergrond. De nieuwe mensen hebben dat minder. Ze voelen zich er niet zo verwant mee maar zijn ook minder verbeterd ten opzichte van de politiek. Dat merk je duidelijk, ze kunnen zich nog bepaalde dingen onbevragen afvragen. De oude garde had veel meer wrok.

Afgekeurd

Ik vind wel dat er te veel absurdistische teksten worden gemaakt en daar heb ik niets mee. Soms kan het wel even grappig zijn. Maar ALS DE BOMEN KAAL WORDEN, WORDT HET TIET VOOR EEN PETJE ondertekend door Ome Teunis van Loesje. Daar kan ik geen kant mee op. Het staat wel op de lijst van de

afgekeurde voorstellen hoor. Wat moet het suggereren? Iets van een wollen petje is nodig voor de zure regen of zo? Ik weet het niet. Neem nou deze HOND ZOEKT DITO BAAN. Die moet zeker worden afgekeurd. Dat is gewoon trappen tegen mensen die geen leuk werk hebben.

Er worden dus wel eens teksten afgekeurd?

Ja, heel veel. Mensen kunnen teksten opsturen naar de postbus. Ook afdelingen houden redactiebijeenkomsten waar ze teksten proberen te maken. Iedere maand worden er lijsten gemaakt van alle voorstellen en daar wordt dan tijdens de landelijke vergadering elke maand een serie van twaalf affiches uit gekozen. Er is altijd een Al bij, zo'n hele grote, die plakken fijn weg langs de snelweg. Een koördinatiegroep van vijf personen draagt de uiteindelijke verantwoordelijkheid voor de teksten die worden uitgebracht.

Positieve denkwijze

Op wat voor criteria wijs je teksten af? Het criterium is „vooruit“. Dus niet vervallen in „boe“ en „weg“ met“, want dat is de huidige situatie als uitgangspunt nemen en daar alleen iets van af halen. Als teksten daar op neerkomen, worden ze per definitie afgekeurd. Vooruit bete-

kent, de natuurlijke beweging die in feite in alles zit, stimuleren. Een positieve denkwijze.

Stel dat je een tekst zou maken als: mag je zwart rijden als je zwart bent. Zou die tekst erdoor komen?

Nee. Zo'n tekst is voor meerdere uitleg vatbaar. Er worden teveel racistische leuzen op muren gezet met woorden als zwart of neger of jood. Je moet daarom goed uitkijken wat je doet. Loesje is nu zo bekend dat er plagiaat wordt gepleegd. Eén van de eerste valse Loesje teksten was LOESJE NEUKT NIET MET NIKKERS. We werden meteen gewaarschuwd door mensen die toen al in de gaten hadden dat het geen echte Loesje kon zijn. Die tekst is trouwens wel voor een positieve interpretatie vatbaar – namelijk: Loesje denkt niet ik kategorieën als „nikkers“. Maar hij is ook negatief te interpreteren.

Neem nou jullie teksten als EUROPESE VERKIEZINGEN, STEM EENS OP EEN BELG. Dat doet mij toch denken aan een misplaatste Belgenmop.

Ja, precies, dat vind ik ook wel het nadeel. Maar in eerste instantie stond er STEM EENS OP EEN DUITSER en daarbij vergeleken was die Belg een vooruitgang.

STEM EENS OP EEN DUITSER kun je ook interpreteren als een aanmoediging om

We nodigen mensen uit om onder de paraplu van *Loesje* te schuilen. Maar we willen ook duidelijk maken dat mensen zelf verantwoording dragen over hun leven en kunnen ingrijpen in hun situatie

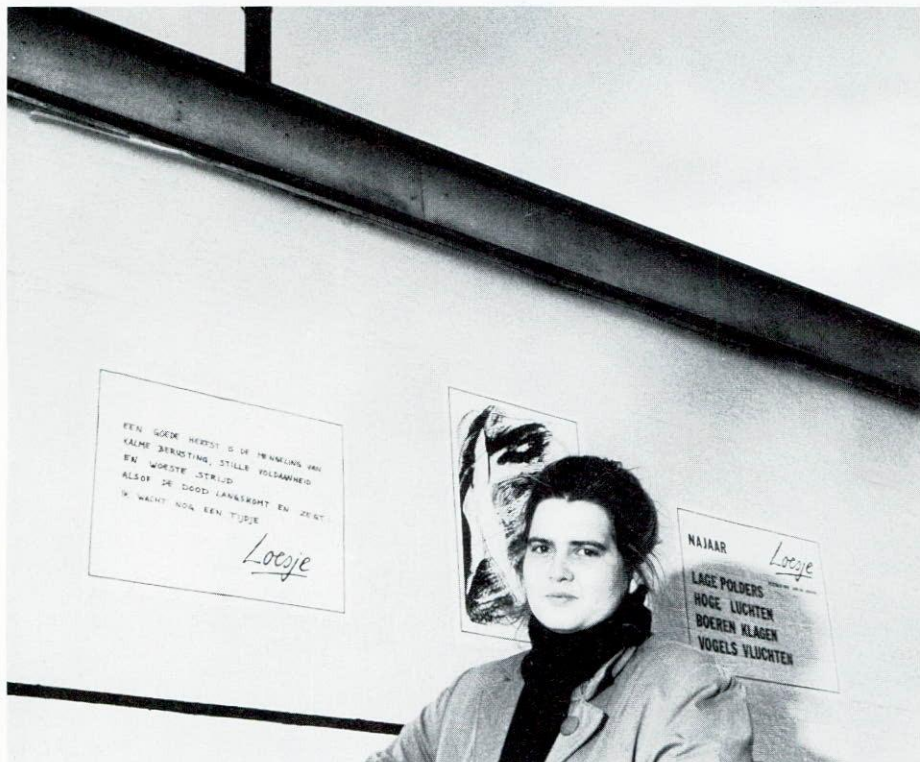


Foto: Liesbeth Sluiter

eens een keer heen te stappen over de haat tegen Duitsers.

Ja dat klopt, maar ik ben bang dat het nog steeds niet kan en dat is heel pijnlijk. Ik merk dat vaker met teksten. We hebben bijvoorbeeld een enorme rel gehad met de tekst VERGELEKEN MET DE JODSE FUNDAMENTALISTEN IS KHO-MEINY EEN MAK SCHAAP. Dat was helemaal fout. Daar is een meneer van de PSP wel zo ongelooflijk van over de rooie gegaan. Ik ben zelf ook Joods dus ik kan me wel voorstellen hoe gevoelig dat ligt. Ik denk dat het nog steeds niet kan om dingen die op de een of andere manier associëren met de Tweede Wereldoorlog, uit te brengen. Het woord jood is al te veel, het woord duitser ook.

Vaak haalbaar

LEEF TIJD MAAK JE DOOR TE LEVEN. Die is gemaakt in de gevangenis. We hebben in Leeuwarden in de gevangenis en in het huis van Bewaring een redaktioneel gegeven en dat was geslaagd. Samen met de gevangenen hebben we geprobeerd om het ideale uit te drukken. Niet blijven hangen in gezeur van het deugt hier niet. Als ik zelf uit mijn probleem wil komen, merk ik hoe makkelijk ik blijf hangen in „het kan niet“ of in „als ...dan“.

Als je begint met het omschrijven van het ideale, blijkt dat vaak haalbaar te zijn. Eén van de redenen waarom we met Loesje zijn begonnen, is dat we ons ook schuldig maakten om alles te formuleren in termen van *samen tegen* in plaats van *samen voor*. Nou ja, schul-

dig gemaakt... Je krijgt zo'n schorre stem om voortdurend *tegen* te roepen, en *boe*, en *weg met*. Dat is zo onbevredigend.

Jullie hebben in het laatste boekje „Stem niet op mij“ grote stukken proza geplaatst – verhandelingen over gezondheidszorg, kriminaliteit of automatisering. Ik vind ze vaak betuttelend en belerend. Waarom hebben jullie voor deze vorm gekozen?

We proberen regelmatig wat nieuws. Je wilt niet alleen als club vooruit maar ook als individu, die daar bij zit. We hebben ook gemerkt dat we met de teksten gewaardeerd – in ieder geval geaccepteerd worden – en dat er een heleboel vragen binnenkomen van mensen die Loesje vijf jaar hebben gevolgd en nu meer willen weten. Het is dus ook als achtergrondinformatie bedoeld. Bovendien kunnen we ons nu permitteren om uit de anonimiteit te treden en als leden persoonlijke bijdragen aan zo'n boekje te leveren, omdat Loesje al gevestigd is. We willen laten zien dat wij individuen zijn zoals iedereen. Want dat is vaak een nadeel van een instituut te zijn zoals Loesje. We krijgen brieven gericht aan Loesje en mensen sturen teksten. Maar willen niet dat mensen hun ideeën afschuiven op ons.

Kijk, we nodigen mensen uit om onder de paraplu van Loesje te schuilen. Maar we willen ook duidelijk maken dat mensen zelf verantwoording dragen over hun leven en kunnen ingrijpen in hun situatie. Al is het maar met hele kleine veranderingen. Bijvoorbeeld door alleen nog maar decafe koffie te drinken.

Pas als je ingrijpt in je eigen leven, wordt je zelfbewuster en doe je eerder je mond open in groter verbanden.

Gewenning

Ik denk dat de heel korte teksten met een persoonlijke ondertekening een gouden vondst is geweest. Maar ben bang dat andere vormen – zoals videoclips, proza of politieke manifesten – de dood in de pot is.

Ik vind dat van die gouden vondst wel een aardig compliment. Maar wij bestaan ook al vijf jaar en dat geeft gewenning. Ik heb nog wel het vertrouwen dat we voldoende kwaliteit houden om de aandacht te blijven trekken, maar we hebben zo langzamerhand het verrassingseffect overschreden. Mensen op straat hebben niet meer zo iets van: wat is dat nou, een wit stuk papier met een uitspraak en een handtekening eronder. Het gaat om de ideeën die er achter zitten en die proberen we steeds weer te brengen op verschillende manieren, gericht op verschillende mensen. We overwegen nu om een dagblad of een maandblad uit te geven. Een combinatie van teksten, gedichten, tekeningen en interviews met andere actieve groepen.

Is dat omdat jullie denken dat de afficheteksten een te smal medium vormen om jullie in te uiten?

Dat is één van de redenen. Daarbij komt dat je een heel nieuwe doelgroep kunt bereiken met een blad. Het is niet meer zo de tijd om over straat te huppelen en het buiten behangwerk te doen. Het is de tijd van TV10 en Veronique. Het is meer de konsumptieve tijd. Er zijn steeds minder mensen die de straat op gaan om te plakken. Alles is veel individueller geworden. En we moeten aansluiten waar mensen nu mee bezig zijn. Dus dat blad zou kunnen aansluiten bij die meer individuele behoefte.

Maar een blad opzetten en commercieel draaiend houden is heel moeilijk.

Ja dat is heel moeilijk, zeker. Gelukkig hebben we mensen die ons kunnen adviseren en we hebben de naam Loesje. Dat is een belangrijk voordeel ten opzichte van andere bladen, dat de naam al bekend is voordat het blad bestaat. We hebben altijd allerlei sidelines bewandeld, op straat gestaan, bloemetjes uitgedeeld in het ziekenhuis, verpleegsters ondersteund. Omdat het niet alleen gaat om een affiche, het is een idee.

Losgekoppeld

Loesje raakt gevestigd. Hoe zorgen jullie ervoor dat Loesje niet wordt omgekocht.

We hebben een commerciële poot, Loesje en partners, om te zorgen dat de vereniging gevrijwaard blijft van commerciële belangen. De vereniging is de naam, het logo en de leden.

We kregen veel verzoeken om reclameleuzen te maken, bijvoorbeeld van de Wereldwinkels. VOOR DE KOFFIE VAN DE WERELDWINKELS ZIJN ALLEEN DE BONEN GEPLUKT EN NIET DE PLUKERS. En daar stond de Loesje onder en ook achter. Daar hebben we geld voor gekregen en dat hadden we heel hard nodig. Maar toen zeiden we: wat doen

we als Coca Cola komt? En die kwam prompt. We moesten er voor waken dat dit soort verzoeken niet op de vereniging zouden drukken, omdat je anders de inhoud gaat aanpassen aan een mogelijke schnabbel. Dus toen hebben we het commerciële belang losgekoppeld. **Maar heeft de vereniging invloed op de commerciële poot, waar deze ja of nee op zegt?**

De naam Loesje is beschermd. Loesje en Partners moet betalen voor opdrachten die zij afleveren, omdat zij de naam Loesje gebruiken. Als ze de naam Loesje gebruiken, moet dat in overleg met de vereniging. We hebben geen subsidie, behalve af en toe projectsubsidies voor werkweken bijvoorbeeld. Voor de rest draaien we helemaal op de leden, losse verkoop en een percentage van de boekjes.

Mensen oefenen hier natuurlijk uitstekend in het schrijven van reclameteksten.

Jazeker. En om te voorkomen dat mensen wegvloeien, hebben we ons eigen reclameburo opgericht. Dat ben je ook verschuldigd aan mensen die zo lang bezig zijn met Loesje. Ik ben het ook zat om van een uitkering te leven. Ik heb er wat voor over om betaald werk te hebben, maar bij een reclameburo zou ik niet willen werken. Want Loesje gaat in je poriën zitten, het zijn niet alleen affiches, het zijn ideeën. We gebruiken wel dezelfde technieken als de reclame. Maar met een ander doel en dat doel staat voorop. Technieken kan iedereen leren.

WIE IS TOCH DIE

Loesje

Er is een jongen, die eerst bij Loesje zat en daarna een reclameburo opzette. Maar dat gaf problemen omdat de gedachtengang bij Loesje in feite uitsluit dat je je ziel verkoopt. Je kan wel je technieken verkopen, maar niet je ziel, daar word je ziek van. Je moet konstant alert zijn, want je wordt voortdurend in de verleiding gebracht.

Heb ik een vraag vergeten?

Ja, waarom houd je je alleen bezig met ideeën. Ik ben blij dat jij die vraag niet gesteld hebt, want ik weet het antwoord niet.

Ik heb ook geprobeerd om konkretere dingen te doen, maar dat werkte niet. Loesje werkt wel, geloof ik. Maar wel zo verrot langzaam dat ik er waarschijnlijk nooit de vruchten van zal plukken. Soms is dat heel zuur.

Je moet ergens beginnen met verandering. En beginnen aan de binnenkant van de hoofden lijkt mij nu de meest effectieve weg omdat je mensen vrij laat, hen geen methode opdringt.

Ook al zijn er in de loop van de vijfen eenhalf jaar dat ik met Loesje bezig ben discussies steeds weer opnieuw opgevoerd, vind ik het nog steeds verfrissend omdat ik zelf ook verander. Ik word keer op keer gedwongen om na te denken. Dat geldt niet alleen voor mensen binnen Loesje, maar voor iedereen die zichzelf er toe dwingt om zijn leven in beweging te houden en toe te geven dat mensen kunnen veranderen. ●

Samen met Loesje

Iedereen kan lid worden van de vereniging Loesje. Leden krijgen per afdeling elke maand affiches toegestuurd om te plakken. Leden krijgen verder elke twee weken het Loesje Bulletin. Verder worden er bijna elke vakantie werkweken georganiseerd voor leden. Lidmaatschap kost f 30,- per jaar.

Heeft u daar geen zin in of tijd voor, dan kunt u een abonnement nemen op het Loesje-Bulletin. Een jaarabonnement kost f 35,- En dan is er nog het posterabonnement. Alle teksten, elke serie, elke maand. Ongeveer 70 stuks per jaar voor f 75,-.

Loesje: Postbus 1045, 6801 BA Arnhem.
Tel. nr.: 085-437724, giro 3254768 t.n.v.
Loesje te Arnhem.



HV-HOOFDBESTUUR

In mei van dit jaar koos een kritisch kongres voor een derde kongresdag om alle omstreden punten waar men in Groningen niet aan toe was gekomen, te behandelen. (Zie ook de Humanist van aug./sept.). Het werd de veertiende oktober en velen zagen deze dag met zeer gemengde gevoelens en gepaste spanning tegemoet. Maar er is veel gebeurd in die tussenliggende maanden. Het bestuur heeft zich een heel weekend bezonnen, twee bestuursleden zijn teruggetreden, er is een werkgroep ingesteld die de verstoorde bestuurlijke verhoudingen gaat bekijken, en veel overleg leidde tot nieuwe inzichten. Ook werd op die derde kongresdag in Utrecht duidelijk dat het bestuur alles goed had voorbereid. Ton Oortman Gerlings was akkoord gevonden om de gehele dag het kongres voor te zitten en hij deed dat onbetwist goed. Eerste sekretaris Jorine Boegem was de belangrijkste woordvoerder van het bestuur en haar duidelijke antwoorden op alle vragen van afgevaardigden waren velen een verademing. Ook het feit dat het bestuur bij monde van voorzitter Jan Glastra van Loon het boetekleed had aangetrokken, nam al bij de opening van de dag veel druk van de ketel. Er was deze derde kongresdag ruim tijd uitgetrokken voor de agendapunten. Dat kon vooral omdat de bespreking van het Humanistisch Manifest naar een Verbondsraadsvergadering is verwezen.

door Hes van Huizen



De sfeer was op deze kongresdag nogal anders dan die twee hektische dagen in Groningen. Goede voorbereiding en goede leiding zorgden voor een redelijk soepele afhandeling van de agenda, de angels waren er voor het grootste deel al uit. En ook de uitstraling van efficiënte zakelijkheid (grijs dus) van de Utrechtse jaarbeurszaal kon niemand echt ontstemmen. Enige hilariteit was er nog wel toen in Utrecht arriverende kongresgangers zich begeleid wisten door duizenden EO-jongeren die allemaal zongen dat ze een lichtje in hun hart hebben dat voor Jezus brandt. Ze waren op weg naar de EO-jongerendag die oh toeval naast het HV-kongres plaatsvond.

Op deze pagina's een overzicht van de belangrijkste momenten en beslissingen die op deze kongresdag werden genomen.

HET BESEF IS GEGROEID DAT NIET ALLES KAN WAT MEN WIL

HEEFT WEER VERTROUWEN VAN KONGRES



Kongres en bestuur kwamen tot elkaar. Links Hans Hoekzema, rechts Jan Glastra van Loon

Na enige ordevoorstellen kan het echte vergaderen beginnen met de bespreking van de beleidsnota voor de jaren 1989 tot 1991. Verbreden en verdiepen is daarbij het streven. De helft van de periode zit er inmiddels op, dus ook beleid is al in uitvoering. Er is in het algemeen veel waardering en weinig kritiek op het stuk. Er wordt gepleit voor meer regionale ondersteuning, dit zou ook in een personeelsplan tot uitdrukking moeten komen. De jongeren zouden meer aandacht moeten krijgen, er worden vraagtekens geplaatst bij het voornemen tot verdergaande verzelfstandiging van diensten en bij het erkennen van vrijgevestigde raadslieden.

Menig afgevaardigde bleek verontrust over een mogelijke verzelfstandiging van de afdeling Verenigingszaken. Er is angst dat daarmee ook wel eens de greep op de organisatie van het verenigingsleven zou kunnen worden verloren. Het hoofdbestuur kon het kongres geruststellen. De interim-manager had de wenselijkheid hiervan onderzocht en zijn advies was duidelijk: niet doen.

Jorine Boegem die de beleidsnota namens het hoofdbestuur verdedigde (waarvoor ze van het kongres veel waardering kreeg), benadrukte dat het hoofdbestuur alle wensen en verlangens tegen elkaar moet afwegen om zo tot een echt beleid te kunnen komen. Hoeveel begrip het ook kan hebben voor de met veel verve gebrachte afzonderlijke wensen, het moet uiteindelijk afgewogen worden in een totale visie op het beleid. Meer aandacht en geld betekenen immers altijd minder mogelijkheden voor andere activiteiten en wensen waarvoor weer anderen opkomen. Het kongres moet het hoofdbestuur de ruimte geven om de vereniging te leiden.

Veel verworpen

Bij de stemming over de acht amendementen blijkt het kongres veel gematiger dan de toon van enkele veel op de voorgrond tredende afgevaardigden doet vermoeden. Zo werden alle amendementen die niet al door het bestuur zijn overgenomen, verworpen. De motie die de werkgroep van Jonge Humanisten heeft ingediend (verjonging van het HV konkreet bevorderen) wordt wel net door het kongres aangenomen. Alsook

de motie van de Landelijke Vrouwen-groep die pleit voor een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen in het hoofdbestuur. Het bestuur heeft geen bezwaar tegen deze motie en streeft actief naar een gelijke verdeling. Een motie om de stichting Socrates toch vooral „binnen het HV” te houden, wil het kongres niet in behandeling nemen. En het hoofdbestuur kon het kongres overtuigen dat een universitaire opleiding noodzaak is opdat humanistische raadslieden opgewassen zullen zijn tegen hun kerkelijke kollega's. Vraag om meer ruimte in de Humanist voor de activiteiten van de plaatselijke afdelingen maakt duidelijk dat bestuur en kongres beide vinden dat er ruim voldoende aandacht hiervoor is in de Humanist, zeker nu er ook een speciaal kaderblad bestaat.

Bij instemming over de gehele beleidsnota blijkt het kongres er unaniem mee in te stemmen. Een duidelijk teken van vertrouwen dat door een wijzer geworden bestuur ook zo wordt opgevat.

Kongres bestuurt niet

De tweede grote kluit voor dit kongres is de discussie over de prioriteiten die het HV zich moet stellen. Langzamerhand is het besef gegroeid dat niet alles kan wat men wil. Er moeten keuzes worden gemaakt, prioriteiten gesteld. En dat is moeilijk in een club waar voor elke activiteit wel een pleitbezorger is te vinden.

De kersverse penningmeester Kees van Wijk stelt het kongres op de hoogte van wat de interim-manager tot nu toe heeft geadviseerd. Duidelijk is dat verzelfstandiging van de afdeling Verenigingszaken van de baan is. Het bestuur belooft verder dat het de vereniging goed zal blijven informeren over de konklusies en voorgenomen besluiten. Als het bestuur dat wijselijk acht, zal ook de instemming van Verbondsraad of kongres worden gevraagd. Maar ook hier wordt duidelijk dat het bestuur ruimte claimt om het HV te leiden.

Bij dit agendapunt is een motie ingediend om uitvoerig tot bezinning over te gaan over de plaatsbepaling van het HV in de negentiger jaren. Hiervoor zou een buitengewoon kongres moeten worden georganiseerd of enkele speciale vergaderingen van de Verbondsraad belegd. Resultaten van deze bezinning worden dan aan het kongres van 1991 voorgelegd. In deze motie wordt van het bestuur verlangd dat het de uiteindelijke besluitvorming overlaat aan het kongres.

Dat is ook de strekking van een ingediende motie die eist dat het kongres besluiten neemt over de resultaten van het organisatie-onderzoek. Ook daarvan is het hoofdbestuur van mening dat het kongres op de stoel van het bestuur zou gaan zitten. Bij de stemming blijkt dat het kongres dat ook in grote meerderheid vindt. Het was het belangrijkste moment van deze dag: het kongres schenkt het hoofdbestuur zijn vertrouwen.

Eind september had het bestuur een speciaal beleidsweekend gehouden.

Het gaat er niet om óf het HV zich nog actief wil bemoeien met vredeswerk, maar alleen hóe

Vraag daar was hoe de schaarse financiële middelen van het HV zo evenwichtig mogelijk zijn te verdelen. Uitgangspunt was de beginselverklaring van het HV. Wat dan te denken van de doelstelling allen te willen verenigen die met het humanistisch beginsel instemmen? Het bestuur vindt de huidige omvang van het HV realistisch, al wil het wel een geleidelijke groei nastreven. Verder werd nog eens bevestigd dat de drie doelstellingen uit de beginselverklaring ten nauwste met elkaar samenhangen maar dat het HV allereerst een vereniging is (niet zozeer voor als wel van de leden).

Nadat de laatste jaren meer de nadruk is komen te liggen op de maatschappelijke activiteiten, wil het bestuur nu meer gewicht leggen op de doelstelling van het HV als bezinningscentrum. Verder pleit het bestuur voor matiging van de vele activiteiten („we willen te veel tegelijk; we willen van alles iets doen, en dat is dus van alles eigenlijk te weinig“). Sommige zaken zullen daarom moeten worden afgestoten. Daarover moeten nog beslissingen worden genomen, maar duidelijk is dat de omstreken full-time formatieplaats voor de stichting Beheer HVO daar niet bijhoort. Het bestuur kwam op het weekend tot de beslissing om op dit punt het kongres z'n zin te geven.

Onderzoekskommissie HVB

Op het kongres in Groningen dreigde het voorstel van het Humanistisch Vredesberaad (HVB) om te komen tot een algehele verwijdering van kernwapens, een ernstige splijtzwam te worden in het HV. Die dreiging is nu van de baan, want het HV en het HVB zijn het er over eens geworden dat het debat over de modernisering van de kernwapens op het ogenblik niet aan de orde is. Het

omstreden kongresvoorstel werd dan ook ingetrokken. Het HVB heeft voor dit agendapunt een notitie gemaakt die het ter goedkeuring aan het kongres voorlegt. Het gaat om de vraag of het HVB als aparte stichting moet blijven voortbestaan of dat alle vredesactiviteiten weer opnieuw moeten worden ondergebracht in het HV. Het hoofdbestuur wil graag binnen het gehele HV meer aandacht voor de vredesvraagstukken en vindt dat het HVB niet namens het gehele HV kan werken en spreken. Het HVB wenst los te blijven staan als aparte stichting van het Verbond en ziet daartoe de geldstroom van het HV graag gehandhaafd.

HV en HVB, moeder en dochter dus eigenlijk, zijn het hierover niet eens geworden, besprekingen leidden niet tot een oplossing. Daarom stelt het HV-bestuur voor om een onderzoekskommissie in te stellen. Ondertussen kan het HVB doorgaan met het werk zoals tot nu toe gebeurt. Bestuurswoordvoerder Arie den Broeder benadrukt bij z'n toelichting nog eens dat het er niet om gaat óf het HV zich nog actief wil bemoeien met vredeswerk maar hoe: de vraag is of de werkwijze hetzelfde moet blijven. „Dat het vredeswerk moet worden voortgezet, staat buiten kijf“, aldus het hoofdbestuurslid. De afdeling Den Haag/Wassenaar komt met het voorstel om niet over de HVB-notitie te gaan discussiëren omdat er dan weer hele emotionele toestanden zijn te verwachten. Het kongres blijkt het daarmee eens en dus staat niet meer het beleid van het HVB ter discussie maar alleen of die onderzoekskommissie er moet komen. Dit tot grote teleurstelling van kongresafgevaardigde en tevens HVB-woordvoerder Henk Bos.

De motie van de afdeling Amsterdam

om de zelfstandige status van het HVB voorlopig te waarborgen, krijgt bij stemming een meerderheid in het kongres. Even een moeilijk moment voor het bestuur, want een onderdeel van de motie was bestempeld als niet aanvaardbaar. Het HV zou zich moeten onthouden van overleg met andere vredesorganisaties als dat tot het werkterrein van het HVB behoort. Maar het kongres gaat akkoord met een ruime interpretatie van deze passage en met de toezegging van het bestuur dat een en ander in overleg met het Vredesberaad zal gebeuren. Hiermee lijkt ook dit heikele punt voor alle partijen redelijk geregeld te zijn, althans voorlopig. Op het kongres van 1991 zal worden bepaald hoe het humanistisch vredeswerk het beste tot stand kan komen. Ondertussen kan het HVB z'n werk en werkwijze voortzetten.

Restte dit kongres om nog één onderwerp te behandelen: de contributieregeling voor de komende jaren. Sinds 1981 was hierin niets veranderd, maar de situatie van het Verbond wel. Bijstelling blijkt noodzakelijk. Het hoofdbestuur wil een trapsgewijze verhoging van de minimum-contributie. Het kongres gaat akkoord maar stemt wel in met het amendement van de afdeling Zutphen om de minimumcontributie voor leden met een bruto jaarinkomen van onder de f 18.000,- niet te verhogen van f 45,- naar f 48,-. Voor leden met een inkomen boven die f 18.000,- gaat de contributie naar f 70,-. En de jongeren tot 27 jaar gaan f 33,- per jaar betalen. Richtlijn voor de te betalen minimum-contributie blijft een half procent van het bruto jaarinkomen.

Ierland

In het vorige nummer van de Humanist stond een artikel over de katholieke overheersing van Ierland en het humanistisch verzet daartegen. Veel mensen wilden hun steun betuigen of meer informatie. Helaas was er een klein foutje in de tekst geslopen. Er stond dat de IHEU een rapport heeft uitgebracht over de situatie in Nederland. Dat moest natuurlijk zijn: over de situatie in Ierland. Met excuses daarom hier nogmaals hoe u dit rapport kunt krijgen. Dat is bij Odrich Andrysek, tel.nr. 030-312155.

Voor de Socrateslezing van Greetje den Ouden over *humanisme en feminisme* zijn nog enkele (gratis) toegangskaarten beschikbaar. De lezing vindt plaats op dinsdag 12 december vanaf 12.00 uur in het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 te Utrecht. Wie snel is, kan zich nog opgeven door te schrijven naar de stichting Socrates, Postbus 114, 3500 AC Utrecht. S.v.p. vermelden: Socrateslezing 1989, uw naam en adres en het gewenste aantal toegangskaarten. In de eerste week van december zullen de kaarten u worden toegezonden.



Bert Aardema: respect voor elkaar nodig

RTV-PROGRAMMA'S

Zondag 1 oktober ging het nieuwe radio- en televisieseizoen van start. Voor het Humanistisch Verbond lijkt er veel veranderd. Het duidelijkst zichtbaar zijn de veranderde zendtijden, zowel op radio als op televisie. Sinds 1 oktober is het „humanistisch zendschema” als volgt:

Televisie:	vast op zondag- óf maandagavond en altijd tussen 20.30 en 22.00 uur			
Radio:	zondag	9.00 – 9.30 uur	–	Radio 1
	maandag	12.05 – 13.00 uur	–	Radio 5
	woensdag	12.30 – 13.00 uur	–	Radio 5

Over alle andere veranderingen, én over de nieuwe programma's, gaat onderstaand artikel.

„Dames en heren. De RVU en het Humanistisch Verbond hebben mij verzocht u uit te leggen waarom uitgerekend ik een televisieprogramma voor hen ga verzorgen. Zelf vragen zij zich kennelijk nog steeds af waar ze nou precies aan begonnen zijn en mij bekruipt zelfs af en toe het vermoeden dat ze eigenlijk liever niet willen weten dat ze met mij ergens aan begonnen zijn. De vaderlandse televisie wil namelijk alles, behalve ergens aan beginnen, en zeker niet met mij.”

Aldus Ischa Meijer bij de gezamenlijke winterpresentatie van de RVU en het Humanistisch Verbond in Studio Plantage te Amsterdam. Zoals de aanwezigen konden verwachten, gaf hij geen antwoord op de vraag van beide zendgemachtigden, maar hield een betoog over het vaderlandse omroepbestel dat gedragen wordt door de zuilen. „Het kerkgenootschap aan sich staat als een paal boven water. Deze geloofsgemeenschappen worden alle gedragen door precies dezelfde dogmata. Men weet altijd exakt hoe het moet, terwijl het taboe is naar het waarom vragen. Enig inzicht in deze, van wie dan ook, is gevaarlijk...”

Op de vraag of Ischa Meijer en het Humanistisch Verbond bij elkaar passen, heeft Rob van der Linden, hoofd van dienst van de Humanistische Omroepstichting, wél een antwoord. „Ischa in gesprek is een discussie op zichzelf. Ischa als journalist is iemand die uiterst kritisch, verkennend en analyserend bezig is. Die zich onderscheidt en met inzet van zijn eigen persoonlijkheid mensen ondervraagt. Hij steekt daarbij zijn nek uit, met alle risico's van dien. Vanwege zijn achtergrond, vanwege de dingen die hij doet en de onderwerpen die hij aansnijdt, past hij uitstekend bij het

Humanistisch Verbond. Maar hij past ook goed bij de RVU. Geen van beide zendgemachtigden had echter het programma ooit zelf kunnen uitzenden, omdat we daar onvoldoende zendtijd voor hebben. Het programma wordt nu elke veertien dagen uitgezonden, afwisselend op zondag- en maandagavond, zodat we „vaker” in de lucht zijn zonder dat het ons te veel zendtijd kost.”

LIJFLUCHT

Een praatprogramma van Ischa Meijer, gecoproduceerd met de RVU; het lijkt het meest zichtbare resultaat van de veranderingen die zich de afgelopen anderhalf jaar hebben voltrokken rond de rtv-dienst. Maar wat is er nu daadwerkelijk veranderd? De zendtijd op radio en televisie is uitgebreid, de programma's worden sinds 1 oktober op andere tijden uitgezonden, de rtv-dienst is verhuisd naar Hilversum en, niet het minst belangrijk: de rtv-dienst is inmiddels een zelfstandige stichting geworden, met een eigen bestuur en statuten en met een programmaraad die de rtv-kommissie heeft vervangen. De Humanistische Omroepstichting dus, gevestigd in Hilversum.

Is er naast deze materiële verwijdering ook sprake van een immateriële verwijdering? Rob van der Linden: „In het bestuur zitten dezelfde mensen als voorheen. De programmaraad bestaat uit de mensen die vroeger in de rtv-kommissie zaten. En ook de redacteuren en programmamakers zijn dezelfde gebleven. Maar belangrijker nog is dat wij de programma's maken met dezelfde opvattingen als twee, drie of tien jaar geleden: ingegeven door de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond en met een programmatische invulling die zich in hoofdlijnen richt op het beleid van het Humanistisch Verbond. De

verzelfstandiging betekent absoluut niet dat wij nu maar in het wilde weg onze gang gaan. Integendeel, ook al schurken wij ons op televisie om praktische en pragmatische redenen tegen Ikon en RVU aan, wij blijven erop belust onze eigen lijfvlucht te behouden. We werken graag in een humanistisch kader en willen dat humanisme vanuit onze kennis, kunde en deskundigheid vorm en inhoud geven. We doen dat in een omroepbestel dat aan alle kanten wankelt, waarin zoveel beweging en verandering zit dat we blij zijn als onze verhouding tot het Humanistisch Verbond een konstante en onbedreigde is.”

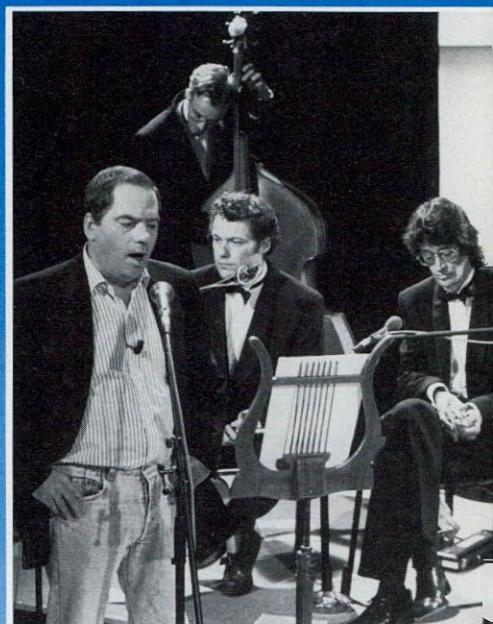
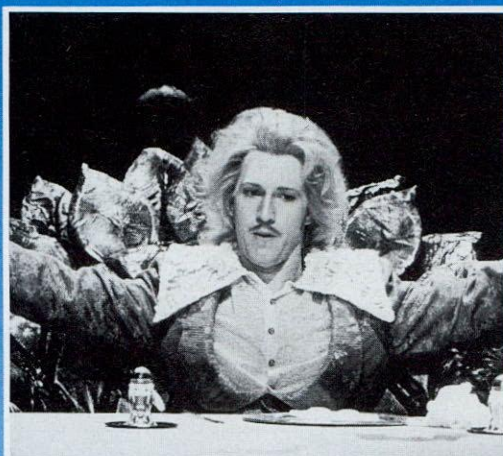
SAMENWERKING EN IDENTITEIT

Toen niet lang geleden bekend werd dat de Humanistische Omroepstichting op televisie vaste uitzendavonden kreeg met Ikon en RVU, was veelvuldig de vraag te horen of het Humanistisch Verbond nog wel een eigen (televisie)gezicht zou behouden. Tijdens de presentatie van de nieuwe radio- en televisieprogramma's zei Rob van der Linden daarover het volgende: „Er zijn natuurlijk overeenkomsten. Wij maken en kopen geen van drieën pulp. Wij hoeven geen quiz uit te zenden om onze kijkers op hun driezitsbank te kluisteren. En wij hoeven niemand te smeken onze programmabladen te kopen. En nóg een overeenkomst is dat we de neiging hebben de ernstige zaken des levens op de keper te beschouwen; vanuit verschillende invalshoeken hebben we alle drie de pretentie het ergens over te hebben. En wat ons ten slotte samendrijft, is het feit dat op de driebaansweg van ons bestel op dit ogenblik grote bussen vol publiek elkaar luid toeterend passeren, terwijl er een hele dikke tegenligger aankomt, een grote vrachtauto vol luxe artikelen. Ik heb de neiging om, als die 16▷

HET NIEUWE SEIZOEN

DE NIEUWE KLEREN VAN DE KEIZER

„Een weegschaal om te wegen hoe mooi je bent, dat zouden ze moeten uitvinden.”
Dinsdag 26 december, 16.00 uur DE NIEUWE KLEREN VAN DE KEIZER, televisieregistratie van de succesvolle familievoorstelling van het RO Theater, geschreven door Vonne van der Meer die over haar bewerking van Andersens sprookje schreef: „Meestal komt het ons beter uit niets te zeggen, in plaats van te doen zoals het jongetje in het sprookje op het moment dat de keizer naakt voorbij komt.”



AFSCHEID

„Het is alsof de dood een groot schip is en het leven de kade. Ik ben bezig via de loopplank mijn bagage over te slepen. Ik heb nog steeds geen afscheid genomen van de mensen op de kade, maar ik draag wel telkens een stukje over en neem daarmee dus een stukje afscheid. En als ik op de loopplank sta dan ben ik niet in het leven en niet in de dood... dan ben ik los.”
Zondag 20 mei 1990 wordt op veler verzoek AFSCHEID herhaald: de veelbesproken film over de laatste maanden uit het leven van Aleida Hartstra.



30 JAAR CUBA

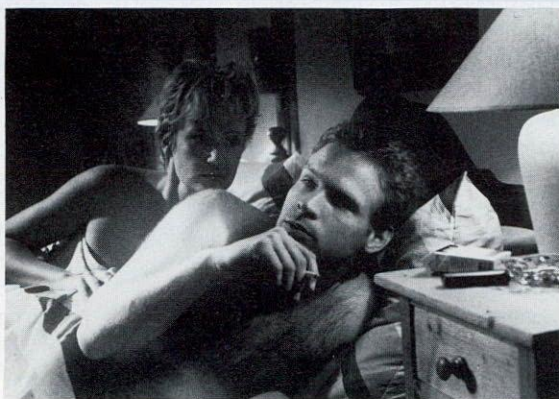
„Wat er aan de hand is op Cuba is dat Castro vrijwel al zijn krediet verspeeld heeft bij de mensen die vroeger gelovigen waren, die vroeger ondubbelzinnig achter hem stonden. Die mensen laten hem nu niet alleen in de steek, maar ondergraven min of meer zijn positie.”
Aldus Rudie van Meurs, maker van vier radioprogramma's over 30 JAAR CUBA.



FRANSE REVOLUTIE

WAAR ZIJN WE NOU MEE BEZIG

„Je bent natuurlijk beter gewend. Zeg maar niks. Ik zal het wel weer verknald hebben. Ik heb al de hele avond het gevoel dat ik de verkeerde dingen zeg. Ik had noóit met je in bed moeten stappen.” „Ik vroeg 't toch zelf” „Uit schuldgevoel... Omdat ik al een paar keer het eten heb betaald. En de film. En de taxi.” „Ik wil heus mijn steentje wel bijdragen hoor...” „En dan het verwijt krijgen dat ik een zeikerd ben en op de centen. Ik voel met toch al zo'n lul.”
Aflevering 3: Eigen schuld dikke bult
Zondag 3 december



„Als iemand mij vroeg: wat is de eerste regel van de politiek?, dan zou ik zeggen: rechtvaardig zijn. En wat is de tweede regel? Rechtvaardig zijn. En de derde? Nog steeds, rechtvaardig zijn.”
Aldus de merkwuurige erudiet, wiskundige en filosoof die duizenden bladzijden volschreef maar zichzelf uit bescheidenheid vergat: de Markies de Condorcet, hoofdpersoon in een van de vier klankbeelden over de Franse Revolutie.
Te horen op 4, 11, 18 en 25 december.

ISCHA

„Het kerkgenootschap staat als een paal boven water. En al deze geloofsgemeenschappen worden gedragen door precies dezelfde dogmata, men weet altijd exact hoe het moet, terwijl het taboe is om naar het waarom te vragen. Enig inzicht, van wie dan ook, is gevaarlijk...”

Iedere twee weken, afwisselend op zondag- en maandagavond: ISCHA.



ONVOLTOOID VERLEDEN

„Tijs Goldschmidt is midden dertig. Niet lang geleden sprak hij voor het eerst met zijn vader over de oorlog en diens kampervaringen. Een van de zaken die daarbij ter sprake kwam was het weghalen van de inboedel, waaronder waardevolle schilderijen. Nog altijd zijn er kunstvoorwerpen, die door de nazi's in de Tweede Wereldoorlog gestolen zijn, opgeslagen in een klooster in Mauerbach, even ten noorden van Wenen.”

Zondag 22 april 1990: ONVOLTOOID VERLEDEN, een drieluik over hoe mensen omgaan met een verleden van invasie en bezetting.



HET VONNIS

Voorjaar 1990: HET VONNIS, een film over de strijd van een individu met zichzelf, met de „redelijke” staat, met de persoonlijke verantwoordelijkheid voor kollektief genomen besluiten, en met uiterste konsekwentie van een tot in het extreme doorgevoerde democratie.

WAAR ZIJN WE NOU MEE BEZIG

„Zoals er kralen aan een snoer worden geregen, heeft ook de mens toujours maar kinderen gekregen. Maar wat hadden al die kinderen daar nu zelf aan? Laten we gewoon een keertje overslaan en ons nageslacht besparen dat ze worden zoals wij waren. Wie weet zal het met de wereld daarna beter gaan.”

Aflevering 2: Wat was er het eerst: de haan of het ei? Zondag 26 november



DE GREB

„We waren er wel bang voor, we praatten erover, dat die Duitsers toch wel eens zouden kunnen komen. Maar wij zaten hier, eerlijk waar, als een vorst, zware stellingen, het zou nog zo lang duren voordat ze bij ons zouden zijn. Die wetenschap hadden wij. Maar het is anders uitgekomen...”

Zondag 29 april 1990: DE GREB, persoonlijke ervaringen van vijf militairen over de meidagen van 1940, toen er met name op en rond de Grebbeberg fel gevochten is. Verhalen over de eerste oorlogshandelingen, de angst, de gevechten, de kameraadschap, en het onvermijdelijke einde.



mastodonten elkaar benaderen, op de vluchtstrook te gaan staan. Op de vluchtstrook, maar niet van de weg af!"

Daarmee zijn de overeenkomsten genoemd, en de pragmatische en praktische redenen om „aan te schurken" tegen Ikon en RVU. Maar hoe onderscheidt de Humanistische Omroepstichting zich? Van der Linden: „Onze identiteit blijkt zowel uit de keuze als en vooral uit de benadering van de onderwerpen. In de keuze van onderwerpen onderscheiden we ons met dingen die heel direkt te maken hebben met datgene waar men zich in de humanistische beweging voor inzet: gelijkheid en ongelijkheid, problemen van leven en dood, opkomen voor individuen die zich onderscheiden maar daardoor in konflikt komen met de samenleving en zich moeten verdedigen. Ik denk aan programma's die we gaan uitzenden over seksuele identiteit, over kriminaliteit en straf, over de Franse Revolutie, over Cuba, maar ook aan een bewerking van Andersens sprookje *De Nieuwe Kleren van de Keizer*, het nieuwe radioprogramma *De Verbeelding* of onze reeks vrolijke programma's *Waar zijn we nou mee bezig*. Allemaal programma's die zich met name door de benadering onderscheiden. Een ander goed voorbeeld daarvan is *Onvoltooid Verleden*.

Als volgend jaar wordt herdacht dat de Tweede Wereldoorlog vijftig jaar geleden uitbrak, zullen de programma's daarover niet van de lucht zijn. Toch vinden ook wij dat we er niet aan voorbij kunnen gaan. Maar de film die Frank Vellenga gemaakt heeft is niet weer een film over de Tweede Wereldoorlog, maar een heel bijzonder drieluik over hoe individuele mensen omgaan met een verleden van invasie en bezetting. Wanneer je, zoals in *Onvoltooid Verleden*, het verhaal hoort van een Russische vrouw die vlak na de Hongaarse opstand in 1956 naar Hongarije verhuisde, levert dat toch een hele andere kijk op, ook op ons eigen verleden van

invasie en bezetting."

DE VERBEELDING

Door de herkenbare zendtijdindeling op Nederland 3 hoopt de Humanistische Omroepstichting het langzaam maar gestaag groeiende aantal kijkers nog verder uit te breiden. Want het blijft het doel de programma's voor een zo breed mogelijk publiek te maken. En dat geldt evenzeer voor de radioprogramma's. Vooral daarom is Rina Spigt, waarnemend eindredakteur radio, blij met de zendtijd op radio 1.

„Vroeger zonden we op zondagochtend uit, heel riant, vlak na Bert Garthoff en diens programma *Weer of geen Weer*. Vervolgens hebben we langs ongeveer alle zenders gezworven om uiteindelijk op radio 5 terecht te komen. Daar voelden we ons toch enigszins „verbannen". Aanvankelijk kon niemand die zender vinden en hadden we weinig luisteraars. Dat werkt erg demotiverend voor medewerkers. De laatste tijd hadden we op radio 5 tussen de vijftientig- en vijftigduizend luisteraars. Wanneer je dan de kans krijgt om op radio 1 te gaan uitzenden, grijp je die kans met beide handen. Op zondagochtend luisteren er tweehonderdduizend mensen, dat is fantastisch."

Voor de zondagochtend is gekozen voor *De Verbeelding*, een literair programma vol poëzie, fantasie en avontuur, met dokumentaires, reisverslagen en portretten van romanpersonages. Een programma waarin soms zelfs een enkele dichtregel het uitgangspunt vormt, zoals die van Willem Elsschot: „...want tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren." Rina Spigt: „De sfeer van de zondagochtend leent zich bij uitstek voor dit soort poëtische, literaire, een beetje bezonken onderwerpen. Een documentaire over gynaecologie is toch niet echt verteerbaar op dat tijdstip." De inspiratie, het uitgangspunt voor *De Verbeelding* wordt het best verwoord in de volgende regels van de achttiende eeuwse Engelse schrijfster Mary

Wollstonecraft: „Ik zou je kunnen bewijzen dat verbeelding de moeder van het gevoel is, het grote kenmerk van onze natuur, het enige dat de hartstochten loutert. Dieren bezitten enige rede, en evenveel, zo niet meer, verfijnde zinnen; maar er valt geen spoor van verbeelding, of van haar kind smaak, in hun daden te bespeuren. De prikkel van de zinnen – de hartstochten zo je wilt – en de gevolgtrekkingen van de rede verbinden de mensen, maar de verbeelding is het ware vuur, uit de hemel gestolen, dat dit koude schepsel van leem bezielt, en al die prachtige gevoelens opwekt die leiden tot extase, en de mens sociaal maken door zijn hart te verruimen, in plaats van hem de tijd te geven te berekenen hoeveel genoegens de samenleving te bieden heeft."

Op maandag- en woensdagmiddag gaat de Humanistische Omroepstichting voort „gewoon" verder met *Het Voordeel van de Twijfel*, waarin zowel langere series (op maandag) als kortere programma's (op woensdag) op stapel staan. Programma's die zich, net als op de televisie, onderscheiden door zowel de onderwerpkeuze als de benadering van die onderwerpen. Zo is in december nogmaals de serie over de Franse Revolutie te horen waarvoor Kees Vlaanderen onlangs een eervolle vermelding kreeg van de Zilveren Reiss Microfoon-jury: vier klankbeelden over eigenzinnige individuen die de Franse Revolutie van nabij meemaakten en met hun ideeën de tijd die daarop volgde hebben beïnvloed.

Zondag, maandag en woensdag, dat zijn vanaf nu de dagen om uw radio- en televisiegids nauwgezet te raadplegen, want dan is de kans groot dat u een programma tegenkomt waarin, om met Ischa Meijer te besluiten, niemand exakt weet hoe het moet en waarin het juist niet taboe is naar het waarom te vragen.

Anneke Groen
Bart Koetsenruyter

WAAR ZIJN WE NOU MEE BEZIG

Vier vrolijke programma's over ernstige zaken met Frans Mulder, Elsje de Wijn, Erik van Muiswinkel, Fred Florusse, Hetty Heyting en Rients Gratama.

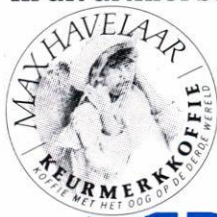




Bijna elke Nederlander boven de vijftien jaar drinkt koffie. Gemiddeld zo'n vier-en-een-half kopje per dag.

Dat is meer dan acht kilo per persoon per jaar. Na de Scandinaviërs zijn wij de grootste koffieslurpers van de wereld. Daarnaast heeft Nederland ook een traditie als wereldhandelaar in koffie, nog steeds gebeurt dat voor zo'n 10% in Nederland. Dus het kan uiteindelijk iets uitmaken wat voor koffie u zo gezellig met anderen drinkt. Want verschil is er.

Sinds een jaar kunt u als konsument duidelijk kiezen voor koffie waarvoor – om met Loesje te spreken – alleen de bonen zijn geplukt en niet de plukkers. Die keus was er al wel, maar toen moest u er meer moeite voor doen. Nu staat de zuivere koffie onder handbereik in bijna elke gewone supermarkt. Wat zal het zijn? In dit artikel schetst Hans Meulenbroek de opkomst van een keurmerk in een tijd dat koffieprijzen een absoluut dieptepunt hebben bereikt.



ZUIVERE KOFFIE VERZEKERT BOEREN VAN EEN MENSWAARDIGE PRIJS

door Hans Meulenbroek

Aan de ingrediënten van een Nederlands kopje koffie is sinds een jaar een ideologische variant toegevoegd. Wie vanuit een derde-wereldoptiek al geen bietsuiker kocht, maar rietsuiker, kan sinds een jaar gewoon bij de grote kruidenierszaken kiezen voor 'zuivere' koffie met het zogenaamde **Max Havelaar** keurmerk. Max Havelaar stelde als schrijver Multatuli uitbuiting aan de kaak, de Stichting Max Havelaar biedt uitgebuite koffieboeren een reële inkomensverbetering.

Zuivere koffie wordt verkregen door de koffiebonen rechtstreeks te betrekken van de coöperaties die de koffieplanten in de koffieproducerende landen verbouwen. De prijs die zij ontvangen is redelijk. In termen van de stichting Max Havelaar: Bij boeren bonen kopen beneden de kostprijs is diefstal. Het model dat bij de gegeven garantieprijs wordt gehanteerd, bestaat uit een bodemprijs die is vastgesteld door de ICO (de verenigde koffieproducerende landen) plus een gegarandeerde toeslag van 10%, soms zelfs meer.

De wereldwinkels verkopen hun ideeën koffie al jaren volgens dit principe. Nieuw bij de Max Havelaar koffie is dat die in 'gewone' supermarkten en winkels verkrijgbaar is. Om de boeren een menswaardiger prijs te geven, moet de bewuste konsument een meerprijs van zo'n twee kwartjes per pak koffie betalen. Marktonderzoek toonde aan dat genoeg mensen (zo'n 30%) daartoe bereid zijn. Maar op dit moment heeft Max Ha-

velaar-koffie nog slechts een marktaandeel van iets meer dan 2% verworven. Initiatiefnemers van het eerste uur van deze actie zijn de interkerkelijke organisatie voor hulp aan Zuid-Amerika, Solidaridad en pleitbezorgers van christelijke organisaties uit Mexico. In een lange reeks van gesprekken en onderhandelingen met de Vereniging van Nederlandse Koffiebranders en Theepackers werd telkens weer een beroep gedaan op het koffiebedrijfsleven om zuivere koffie in te kopen. Helaas stuitte men op veel lippendienst en nog meer weigerachtigheid.

De koffiebranders wilden best ideeën zijn, maar dan wel zonder enig risico. Met name het verstrekken van voorschotten – een voorfinanciering aan de boeren die hen in staat zou stellen om de nodige investeringen te doen voor de volgende oogst – wilden de koffiebranders niet opbrengen. In de tijd van deze onderhandelingen ontstond bij Solidaridad ook het idee om een stichting op te richten die de zuivere koffie onder eigen naam zou moeten gaan distribueren. Dit is de Max Havelaar koffie geworden.

In januari brak het interkerkelijk overleg wereldvoedselvraagstuk (IOW) het overleg met de verenigde koffiebranders af en werden alle kaarten op Max Havelaar gezet. Maar de teleurstelling in de commerciële houding van de koffiebranders om alles veilig te houden staat momenteel in de schaduw van de laatste ontwikkelingen op de wereldmarkt voor koffiebonen.

Op 4 juli werd door de lidstaten van de ICO de prijs voor koffiebonen vrijgegeven. Insiders achten het onwaarschijnlijk dat in de toekomst nog overeenstemming zal worden bereikt over herinvoering van het systeem van marktinterventie. Vóór 4 juli werd door de ICO een minimumprijs voor koffie geregeld door vraag en aanbod op elkaar af te stemmen via het gebruik van exportquota. Daarbij werd gekeken naar de kwaliteitsverschillen in koffie en de grootte van de productie per land. Nu dit mechanisme is weggefallen – en de



landen produceerden al 10% meer dan de vraag naar koffiebonen – is een dumping van koffiebonen op de vrije markt ontstaan die de prijs gigantisch omlaag heeft gedreven.

Wat betekent deze ontwikkeling voor de positie van de Max Havelaar koffie? Bert Beekman, landbouwkundig ingenieur en algemeen secretaris van de stichting Max Havelaar: „De wereldmarktprijs is sinds 1950 niet meer zo laag geweest. Er wordt in de winkels steeds meer met koffieprijsen gestunt waardoor de prijs van de Max Havelaar koffie nog meer stijgt. Toch heb ik de indruk dat de mensen die nu al zijn overgestapt, hun keuze trouw zullen blijven. Maar het is niet voorspelbaar op welk moment het prijsverschil voor veel consumenten te groot zal worden.”

Hogere toeslagen

De effectiviteit van de actie stond al vóór de vrije val van de wereldmarkt-

prijs buiten kijf. Nog dit jaar werd een marktaandeel van 4% verwacht. Daarom werd ook al gekeken naar uitbreiding van het aantal coöperaties dat meedoet. Bert Beekman: „Die uitbreiding zit er nu niet in. Je zou kunnen spreken van een koude sanering van duizenden mensen in de koffiebonenteelt.”

Toch is niet alles zo zwart als het lijkt. De boerencoöperaties kunnen nu de exportquota's zijn weggefallen al hun voorraden aanbieden op de wereldmarkt, zij het tegen afbraakprijzen. Daarnaast blijven zij de garantieprijs houden voor de koffiebonen die aan organisaties als Max Havelaar worden verkocht. Soms betekent dat voor de stichting dat hogere toeslagen betaald moeten worden. Op de langere termijn zal het voor boeren die nu nog aan opkopers verkopen alleen maar interessanter worden om rechtstreeks zaken te gaan doen met organisaties als Max Havelaar. Maar dan zal het initiatief ook in andere landen van de grond moeten komen. Bert Beekman is vol vertrouwen over dat scenario: „in België zal op 15 november – precies een jaar na onze start – eveneens zuivere koffie in de reguliere levensmiddelenketens te koop zijn. Maar onder een andere naam, die ook in Wallonië zal worden geaksepteerde. Verder is er in Duitsland beweging te zien; en vandaag had ik Italianen op bezoek die zich willen voorbereiden voor eenzelfde initiatief.”

Groot-afnemers

De introductie van de Max Havelaar koffie werd vorig jaar groot aangepakt en blijkt zeer succesvol. Zo hebben de Tweede Kamer en tientallen gemeenten ervoor gekozen om voortaan als groot-afnemers Max Havelaarkoffie te schenken.

Hoe hebben organisaties voor ontwikkelingssamenwerking gereageerd op het experiment? De actie (niet bevoogdend en mensvriendelijk) sluit in elk geval aan bij de humanistische opvattingen over ontwikkelingssamenwerking. Jaap Dijkstra, directeur van het HIVOS kan zich er helemaal in vinden: „De aanzet voor de distributie van de koffie en de financiering is in kerkelijke kring gerealiseerd. Pas later kreeg de stichting Max Havelaar behoefte aan een breder maatschappelijk draagvlak. Toen werden andere organisaties voor ontwikkelingssamenwerking benaderd, waaronder HIVOS. Maar wij hebben het initiatief vanaf het begin met vreugde begroet. Ze hebben ook op ons een beroep gedaan om het veiligheidsfonds mede te financieren en wij hebben honderdduizend gulden bijgedragen. Maar meer was wat ons betreft ook goed geweest. We hebben niet anders dan respect voor de worsteling die de christelijke initiatiefnemers hebben gehad voor het binnendringen in de koffiemarkt. Dat grootgrutters als Albert Heijn worden voorzien van risicoloze koffie moeten we daarbij maar op de koop toe nemen. Het belangrijkste is dat het gelukt is om die plaats op de markt te veroveren. Zo'n initiatief verdient een breed draagvlak en HIVOS zal die verbreding ondersteunen.”



Foto: HH/Carel van Hees

Weekend alleenstaanden

Hoe geef je als alleenstaande man of vrouw op zinvolle wijze vorm aan je leven? Hoe geef je invulling aan je kontakten met anderen, wat zie je als de voor- en nadelen van het „alleen zijn?“ Rond vragen als deze wil Agnes de la Rie samen met anderen een thema-/gespreksweekend organiseren voor mensen die tussen de dertig en de zestig zijn en zonder vaste partner door het leven gaan. Zij zoekt daarvoor mensen die haar bij de voorbereidingen willen assisteren en willen meedenken over de inhoud en organisatie. Geïnteresseerden kunnen bellen of schrijven naar Agnes de la Rie, Laan van Marel 621, 7823 BS Emmen, tel 05910-22648.



DE KEURMERKKONSTRUKTIE

De Stichting Max Havelaar brengt niet zelf maar wel onder eigen technisch en commerciële verantwoordelijkheid de kleine-boerenkoffie op de markt. Als eigenaar van een zogenaamd kollektief merk worden aan branders en organisaties licenties verleend om het Max Havelaarkoermerk te voeren. Een deel van de meerprijs die de konsument betaalt is voor de hogere produktiekosten van de kleine branders.

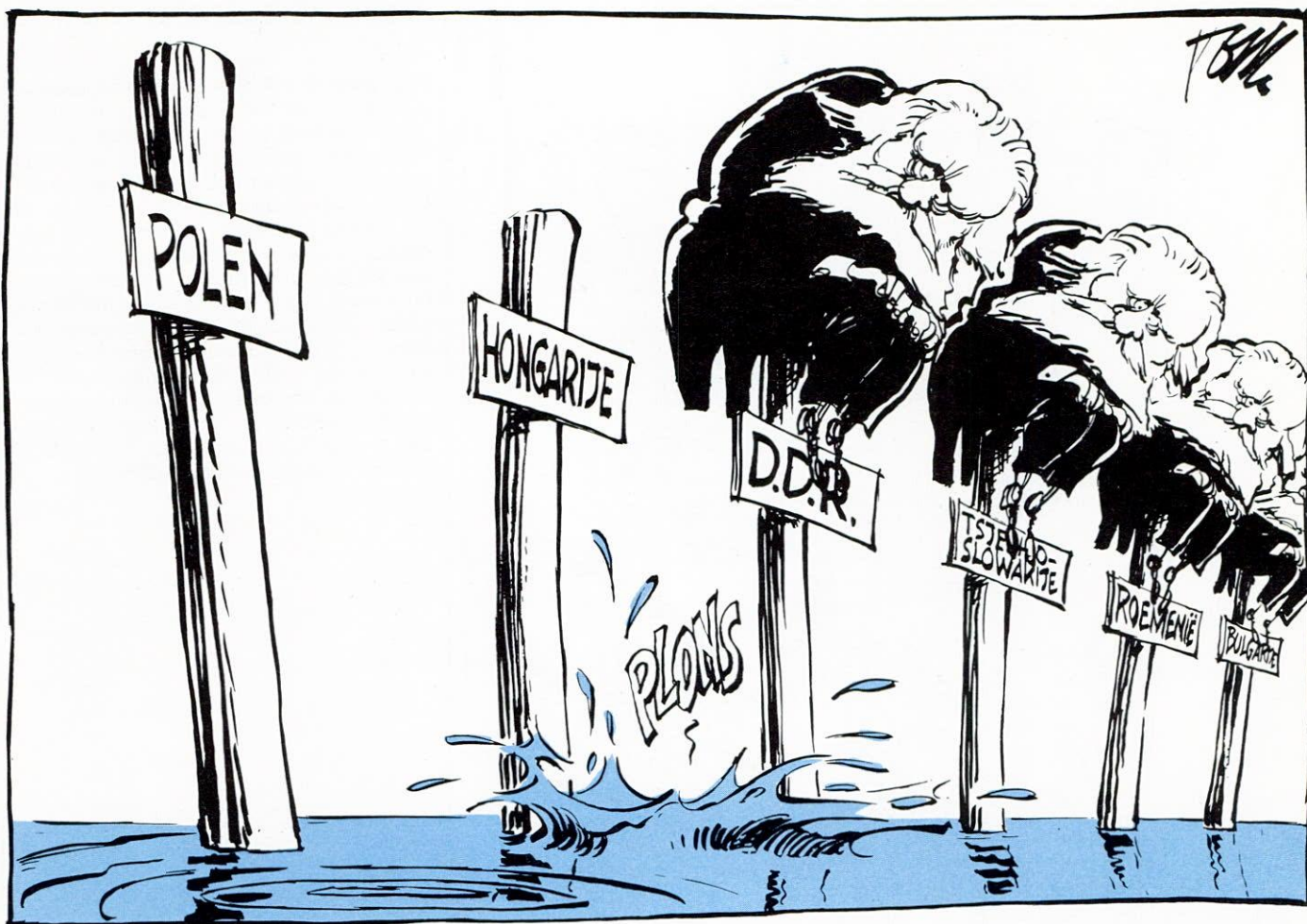
De kosten per kilo gebrande koffie zijn voor een groot concern als Douwe Egberts-van Nelle namelijk een stuk lager dan voor een kleine brander uit de stal van Max Havelaar. Om een idee te geven: Van de totale Nederlandse brandkapaciteit nemen de kleine branders 15% voor hun rekening. Douwe Egberts en Van Nelle 70% en Ahold 15%.

Een andere faktor die de kof-

fie duurder maakt is de hogere handelsmarge die er voor de groot- en detailhandel aan de Max Havelaar koermerkkoffie vastzit. Van onzuivere koffie wordt meer verkocht, maar met een kleinere winstmarge dan met zuivere koffie. Op die manier wordt het de normale distributeurs aantrekkelijk gemaakt om de koermerkkoffie aan hun klanten te presenteren. Van de totale koffie-omzet van EDAH-dagmarkt is

momenteel zo'n 4,3% Max Havelaarkoffie, maar bij Albert Heijn is dat slechts 1%.

's Lands grootste kruidenier met het hoogste konsumentenbereik doet tot nu toe te weinig zijn best om de zuivere koffie onder de aandacht van de konsumenten te brengen. De verwachting is dat de meerprijs van zuivere koffie zal dalen bij een stijgend marktaandeel. De konsument is nu aan zet.



Advertentie

Humanistische Stichting

LEO POLAK HUIS



De Humanistische Stichting Leo Polak Huis te Amsterdam (Osdorp) beheert een verzorgingstehuis voor 277 bewoners, een somatisch verpleeghuis voor 100 bewoners, 9 aanleunwoningen, een personeelsflat en een kinderdagverblijf.

Het bestuur funktioneert als een raad van commissarissen en is te karakteriseren als afstandelijk ten opzichte van de dagelijkse bedrijfsvoering. Deze is gedelegeerd aan de algemeen directeur, die daartoe statutair vastgelegde bevoegdheden bezit.

Het bestuur vergadert 5 à 6 keer per jaar met de algemeen directeur over beleidszaken.

In verband met het aanvaarden van een functie in het buitenland heeft de penningmeester ons bestuur moeten verlaten.

Wij zoeken een bestuurslid die de functie van penningmeester kan vervullen. Wij vragen iemand met:

- bestuurservaring, bij voorkeur met bejaarden/gezondheidszorginstellingen;
- kennis van financieel/ekonomisch beleid van dergelijke instellingen;
- verwantschap met zorgverlening voor de ouder wordende mens;
- goede kontaktuele vaardigheden en democratische inslag;
- algemeen humanistische levensovertuiging.

De functie van bestuurslid wordt niet gehonoreerd. Wel is er een vergoeding voor gemaakte onkosten.

Mocht u belangstelling hebben voor deze bestuursfunctie dan verzoeken wij u te schrijven aan het bestuur van het Leo Polak Huis, Ookmeerweg 268, 1069 MZ Amsterdam. Voor nadere inlichtingen kunt u bellen met de algemeen directeur, de heer J. D. Corzilius, telefoon 020-195333.

TEKENS VAN LEVEN VAN GEESTELIJK WERK IN ONTWIKKELING

Het Humanistisch Opleidings Instituut wordt – zoals bekend – afgebouwd en gaat over in de Universiteit voor Humanistiek. Bij het scheiden van de markt zagen twee keuring verzorgde publikaties het licht die elk vanuit een eigen perspectief een boeiende blik bieden op het HOI en wat daar leeft en leefde. Albert Nieuwland ook meegegaan van het HOI naar de nieuwe universiteit, bespreekt de twee boekjes.

Tekens van leven, met als ondertitel: *Humanisme in de praktijk gedacht* is een bundel van vier afstudeerskripties. Meestal zijn deze niet erg geschikt voor publikatie, daarvoor zijn ze te angstvallig, te uitgebreid, te moeizaam geschreven. Eigenlijk jammer, want er worden vaak heel interessante onderwerpen aan de orde gesteld. Vandaar dat het een gelukkige gedachte is een bundeltje uit te geven van skripties speciaal uitgezocht naar onderwerp, kwaliteit en leesbaarheid.

Geestelijke weerbaarheid

Het eerste teken van leven geeft Mariette Graafmans, zij vraagt zich af wat mensen in alle leed, ellende en onrecht de moed geeft om toch verder te leven en zelfs anderen in hun sores bij te staan. *Geestelijke weerbaarheid* wordt deze capaciteit wel genoemd. Een levensbeschouwing als het humanisme kan hieraan bijdragen. Ze kan mensen helpen mens te worden en dat in onmenselijke omstandigheden ook te blijven door het bieden van oriëntatie, motivatie, uitdaging en troost. Aspecten van geestelijke weerbaarheid zijn vertrouwen, hoop, aanvaarding, verbondenheid en wijsheid. „Wijsheid betekent de ervaring te hebben dat de rede ontoereikend is als het gaat om de vraag waarom alles is zoals het is. Wijsheid is het onvermijdelijke kunnen aksepter en verwonderd zijn over de ondoorgrondelijkheid van het mens-zijn. Het is het eerbied hebben voor al het zijnde, het is zoeken naar liefde, waarheid en schoonheid en het kunnen beleven van vreugde”, schrijft Mariette Graafmans.

Overleven of echt leven

De tweede skriptie is van Yolanda den Hertog en gaat over *levenskwaliteiten*. Zij zet de begrippen leven en overleven tegenover elkaar. Overleven is het bestaan van mensen in geslotenheid en opgeslotenheid. Overleven houdt een afwijzende houding in die ontstaan kan zijn uit het gevoel afgewezen te worden en er zelfs niet te mogen zijn. Leven, écht leven, is gebaseerd op openheid, aanvaarding en bereidheid om zich



Twee publikaties van verdwijnend HOI verschenen

kwetsbaar op te stellen. Humanistisch geestelijk werk kan mensen helpen langzamerhand over te gaan van een houding van overleven naar één van echt leven.

Bij diep ingrijpende gebeurtenissen in het leven zijn rituelen en symbolen onmisbaar volgens Joop Flokstra. Woorden uit onze rationeel ingestelde cultuur schieten tekort. Humanistisch geestelijk werk moet dan ook gebruik maken van taal en tekens van een andere orde, van woorden en handelingen met symbolische betekenissen die meer appellerend en poëtisch van aard zijn dan de gewone taal en daardoor een zinvol kader bieden waarin gevoelens gemakkelijker geuit kunnen worden. Een gedicht of een gebaar kan zó veel meer zeggen en doen dan alle fraaie volzinnen!

Medische jas uit

Huisartsen zijn dikwijls de eerste hulpverleners die in contact komen met de geestelijke problematiek van mensen. Dat doen ze volgens Vreneli Rexwinkel vaak meer psychosociaal dan geestelijk. Ze zijn er meer in geïnteresseerd dat de patiënt weer lekker draait dan dat hij wordt erkend in zijn worsteling om zin en kwaliteit van leven. De huisarts zou vaker zijn „medische jas” uit moeten trekken en de patiënt in ieder geval een eerste plaats bieden om over zijn levensproblematiek te kunnen praten. Vanuit dit vertrouwen kan de huisarts dan later eventueel doorverwijzen naar een humanistisch geestelijk raadsman of -vrouw (die hij dan het liefst persoonlijk ook kent).

Geestelijk werk in ontwikkeling, 25 jaar HOI zo luidt de titel van het boekje dat HISTODATA (een Gronings onderzoeksburo dat zich speciaal met geschiedschrijving op bestelling bezig houdt) heeft geschreven. Het behandelt de HOI-geschiedenis van spoedkursus tot universiteit.

Het boekje, helder geschreven en goed verzorgd als het is, zal betrokkenen en geïnteresseerden zeker aanspreken. Het is duidelijk door buitenstaanders geschreven. Al lezende had ik meermaals de ervaring dat een en ander ietwat scheef belicht werd. De „rationele” periode 1968-1976 bijvoorbeeld wordt wel heel erg zwart neergezet – alsof toen „het humanistisch erfgoed” verkwanseld zou zijn. Het boekje is niet het laatste woord, maar zal zeker bijdragen tot een verdiepte geschiedschrijving van het naoorlogse humanisme in Nederland.

Albert Nieuwland

Wilt u het eerste boek bestellen, maak dan f 17,- (inkl. porto) over op postgiro 3719932 van het Humanistisch Opleidings Instituut te Utrecht o.v.v. „*Tekens van leven*”. Het boek wordt u dan z.s.m. toegezonden.

Wilt u het tweede boek bestellen, maak dan f 17,- (inkl. porto) over op postgiro 3719932 van het Humanistisch Opleidings Instituut o.v.v. „*Geestelijk werk in ontwikkeling*”. Het boek wordt u dan z.s.m. toegezonden.

Wilt u beide boekjes bestellen? Maak dan f 30,50 (= inkl. porto) over op reeds vermeld postgironummer o.v.v. „2 HOI-publikaties 1989”.

Parijs vanuit de lucht gezien, Moderne Primitieven, Zelf brood bakken, Limburg, Medicinale planten, De fascinerende wereld van het klassieke Javaanse poppenspel, Venetië, Kijk op economie, Bretagne, Surrealisme. Elk boek van het stapeltje wordt door Ger Ouwehand (78) van enthousiast commentaar voorzien. Waarom nou juist dit boek zo mooi, zo spannend, zo interessant en prachtig is. „Oh, ik heb zo veel tijd nodig om te lezen!” Een smalle straat met vooroorlogse huizen. Binnen verrassend ruim, boordevol boeken, lekkere zitjes en mooie schilderijen. Ger Ouwehand, van origine Schevenigse (al mogen eigenlijk alleen echte vissers zo heten), woont in Den Haag. Vlak na de oorlog ging Ger al met het Humanistisch Verbond de duinen in. Ze is nog altijd lid, maar houdt niet van „clubjes en hokjes”. Ze woont alleen, heeft vier kinderen en zeven kleinkinderen.

„Mijn zoon, die al lang in Frankrijk woont, zegt altijd: „Moeder, luister nou eens, dat Humanistisch Verbond is voor jou gewoon een soort kerkje, want in Holland kunnen ze toch niet zonder kerkjes...” Alsjeblieft, néé! Ik ben lid vanaf het moment dat in Den Haag de gemeenschap werd opgericht. Dat was vlak na de oorlog. Het ging voornamelijk om jonge mensen met kinderen. Naast de activiteiten met een meer levensbeschouwelijk karakter, gingen we lekker met z'n allen naar buiten, wandelen en ravotten in de duinen. Ik weet het niet meer precies, maar ik vermoed dat de érgé intellectuelen daar niet aan meededen. We waren enthousiast, we zouden de wereld gaan veranderen, alles zou beter worden... Daarvoor hadden we natuurlijk De Dageraad al, de vriendenkeren. Dat ging me eigenlijk net iets te ver. Natuurlijk heb ik best mijn grieven tegen kerken en godsdiensten, maar ik voel niet de behoefte ze te vuur en te zwaard te bestrijden.”

Enorme levenshonger

„Ik ben geboren met een enorme levenshonger. Daar moet je naar leven, want anders voel je je niet lekker. Ik heb altijd veel gemoeten van mezelf. Boeken lezen, studeren, toneelstukken zien, reizen, mijn kinderen anders opvoeden, naar muziek luisteren. Dat was heel dringend, ik kon niet anders. Al hadden we bijna niets te eten, ik moest en zou bepaalde boeken hebben. „Waarom moet dat nou?”, vroeg mijn man wel eens. Ik moet het weten, zei ik dan. Tien dagen voordat de tweede baby geboren werd, is mijn man door de Duitsers opgepakt. Wij hadden de naam kommunisten te zijn. Dat was niet zo, we waren links zonder lid te zijn van een politieke partij. In Rusland, zo meenden we wel, was een enorme stap voorwaarts gezet. Een stap die voor ons allemaal van betekenis zou kunnen zijn. Dat viel al gauw verschrikkelijk

tegen. Mijn man is overigens nooit veroordeeld. Na een jaar in een kamp werd hij weer vrijgelaten. In de hongerwinter kreeg ik ook mijn derde baby. Moeilijke tijden waren het, om de dag aten we suikerbieten en we dachten: als we hier goed doorheen komen, dán zal er wat gaan veranderen. Na de oorlog heerste er een ware euforie: we leven nog, we leven wéér!”

„Mijn ouders waren kleine burgers met een timmermanszaakje in Scheveningen. Wij woonden in een huis van mijn grootouders. Die hadden wel een zekere mate van welstand bereikt, ze bezaten een bedrijf dat kleine schepen bouwde. Mijn moeder had zogenaamd een goed huwelijk gedaan door met een jongen uit de burgerij te trouwen. Ik moest dat voortzetten. Maar nee, op dat punt heeft mijn moeder geen succes met me gehad. Verder was ik wel een vreselijk braaf kind dat alles deed wat haar gezegd werd. De oudste dochter. 's Maandags moest ik thuisblijven van de MULO om de wasvrouw te helpen. Ondanks al die gemiste maandagen

jaardenverzorgster. Echt een ideale baan voor mij, dat heb ik tot mijn vijftigste gedaan.”

Geen verplichtingen

„Toen ik kinderen ging opvoeden, wist ik maar één ding: zoals mijn ouders het deden, moest het in elk geval niet. Maar hoe dan wel? Ze zeggen dat je opvoeden niet uit een boek kunt leren, maar heus, ik heb het gedaan met de boeken erbij! Nestwarmte, beschikbaarheid, dat waren de dingen die voor mij voorop stonden. Ik heb een goede band met alle vier, ook met de aange trouwde kinderen, maar ik geniet vooral honderduit van mijn zeven kleinkinderen! Hoor eens, heb ik mijn viertal altijd voorgehouden, jullie zijn door mijn toedoen ter wereld gekomen maar jullie hebben geen verplichtingen naar mij toe. Als je volwassen bent, dan bekijk je maar eens op je gemak of je bevriend met me kunt zijn of niet.”

Muziek en kunst

„Kultuur is belangrijk omdat het spelen

**ELK MENS BRENGT IETS
UNIEKS MEE IN Z'N LEVEN.
JE VOELT JE PAS ECHT LEKKER
ALS JE DAT WÁÁRMAAKT**

lukte het me toch gemakkelijk om m'n diploma te halen. Op mijn achttiende ben ik het huis uitgegaan, vond een baan op een klein effectenkantoor en had het geluk dat er ook woonruimte bij was.”

De ideale baan

„Mijn huwelijk heeft twintig jaar geduurd. Toen ik ging scheiden was ik eenenveertig en had ik vier kinderen, de jongste was zes en de oudste veertien. Om de kost te verdienen nam ik alle mogelijke baantjes aan. Ik leidde kinderkampen, naaide jurken voor dure dames, ging uit babysitten en 's zomers werkte ik in een Frans vakantiehuis, want dan konden de kinderen mee. Dat heeft geduurd totdat ik een vaste baan vond, er werd iemand gezocht voor het opzetten van een uitzendbureau. Toen het eenmaal draaide, had ik er jarenlang de leiding. Het was een harde tijd. Toen ik begin vijftig was en mijn jongste zoon de deur uitging, kreeg ik de rekening gepresenteerd: ik kwam flink in de problemen. Als ik hier doorheen kom, kan mij de rest van mijn leven niets meer deren, zei ik tegen de psychiater. En het is overgegaan. Ik had ontdekt dat ik kantoorwerk eigenlijk verschrikkelijk vond en daarom ben ik toen iets heel anders gaan doen. Ik werd be-

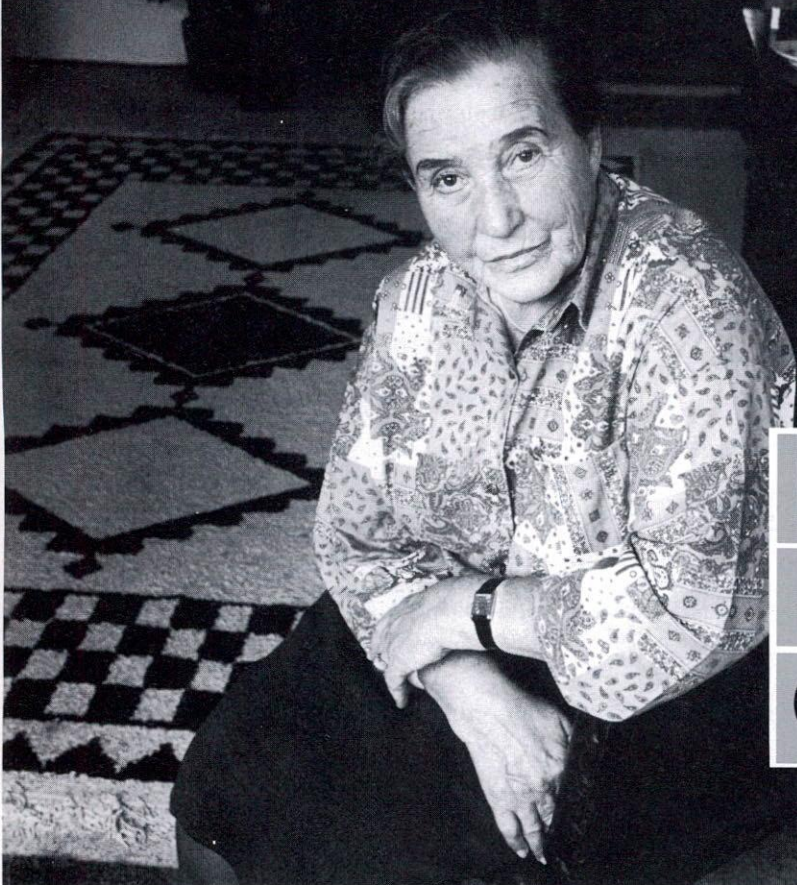
is, het is vrij, het is niet noodzakelijk, het hoeft niet langs de geijkte paden. Ik heb laatst elektronische muziek gehoord. Ik vond het prachtig, die idiote geluiden en effecten, ik kreeg er opdonkers van. Maar ik wil Vivaldi ook houden, en Middeleeuwse muziek ook. Luisteren naar muziek en kijken naar toneel of naar schilderijen zijn zo'n fascinerende bezigheden omdat het óók gaat om dingen die binnen in ons leven, maar die we niet kunnen beredeneren. Want alleen met ons verstand komen we er ook niet.

Toen ik jong was, had ik alleen maar afbeeldingen van mensen aan de muur en nóg ga ik graag kijken naar de portretten in het Mauritshuis. Genieten van kunst is voor mij toch altijd weer een zoektocht naar mensen: wat willen ze uitdrukken? Hoe denken ze? Wat hebben ze me te vertellen?

Ik hou ook veel van non-figuratieve kunst. Laatst raakte ik bij een tentoonstelling nog in een heftige discussie verwikkeld met een man die beweerde dat het toch alléén maar „plaatjes” waren.”

Ouderdom fijn

„Ik ben er vast van overtuigd dat elk mens iets unieks meebrengt in zijn leven. Je voelt je volgens mij pas echt



HUMANISME IN HET LEVEN VAN GER OUWEHAND

door Els van Thiel

lekker als je dat wáármaakt. Maar ook weer niet te streng zijn voor jezelf: falen is toegestaan. Wel gewoon lekker bezig blijven. Of ik dat zelf ook gedaan heb? Ik kon niet anders, ik heb altijd intens willen leven, al moet het nu door mijn leeftijd wel op een lager pitje.

Ik kan uit de grond van mijn hart zeggen: de ouderdom is een geweldig fijn deel van het leven. Toen ik vijftenzestig werd, kocht ik een fiets en besloot ik dat bussen en treinen taboe waren. Ik ontmoette toevallig jongelui die vroegen of ik mee naar Athene ging, op de fiets, ja. In Cannes ben ik blijven hangen, want daar had ik kennissen wonen. Het geheim om zo actief en gezond ouder te worden? Er is geen geheim en het is al evenmin een prestatie, het is veel meer een gegeven. Misschien is het een kleine prestatie om goed in beweging te blijven. Het leven is voor mij ongelooflijk rijk geworden. En daar zag het in het begin helemaal niet naar uit!"

Solidair lid

"Een plaatselijke gemeenschap is belangrijk voor mensen. Ik kom er veel omdat ik er mensen ontmoet met wie ik goed kan praten, die ongeveer in dezelfde richting denken als ik. Ik ben lid van het HV geworden uit solidariteit en ik kan me niet voorstellen dat ik dat

lidmaatschap ooit zou opzeggen. Het gaat om een belangrijke groep mensen die onvoldoende aan het woord komt. Dat betekent niet dat ik het met alles eens ben. Het Humanistisch Verbond hoeft niet met een duidelijk politieke stellingname naar buiten te komen. Daar hebben we de partijen voor. Maar ik vind wel dat men zich veel duidelijk moet uitspreken over bijvoorbeeld discriminatie, armoede en werkloosheid. Laatst bezocht ik een bijeenkomst over de „nieuwe armoede". Het woord „arbeidsreserve" valt, en niemand springt op van zijn stoel om te protesteren!

Het Humanistisch Verbond heeft weinig te bieden aan gewone mensen die best geïnteresseerd zijn. Hoe pak je ze? Hoe maak je ze nieuwsgierig en zorg je dat ze dat blijven? Ik weet het niet. Maar ik vind wel dat we op ons qui-vive moeten zijn dat we niet verworden tot een club van theoretiserende intellektueeltjes."

In wezen oerkonservatief

"De dominees zijn tegenwoordig reuze modern en de pastores zijn al even vlot. Ze moeten wel, zeg ik altijd, ze hangen de huik naar de wind. Ik wil best tolerant zijn, maar ik vind dat onze nieuwe voorzitter in zijn toenadering tot de kerken wel wat overdrijft. Ik zie namelijk

niet dat wij als humanisten zo veel sámen kunnen doen met de kerken. Er komt altijd een moment waarop het toch botst, want in wezen zijn ze oerkonservatief. Als wij dingen willen veranderen in de maatschappij, laten we het dan gewoon op onze manier doen. Natuurlijk zijn het medemensen, maar ik hoef toch niet met al mijn medemensen om te gaan..."

"Ik moest laatst iets te weten komen en meldde me aan een loket. De dame aan de andere kant begon haar uitleg alsof er een kleuter voor haar stond. „Jufvrouw", zeg ik, „u zou het voortreffelijk gedaan hebben als kleuterjuf op een Haagse kakschool zo'n jaar of vijftig geleden. Maar bij mij bent u met dat toontje aan het verkeerde adres." Sommige mensen weten nog niet dat wij tegenwoordig een ander soort ouderen hebben! Ik hoor in geen enkel milieu thuis en ik ben nooit geïmponeerd door mensen. Voor mij bestaan er geen „hogere" of „lagere" klassen. Heeft iemand het ver geschopt? Nou, da's fijn dan. Een mens moet het zelf doen, moet het zelf waarmaken. Hij brengt zijn eigen innerlijke waarde mee."



HUMANISTISCH VERBOND

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond roept sollicitanten op voor de functie van

COÖRDINATOR HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING M/V VOOR 32 UUR PER WEEK

ten behoeve van de geestelijke verzorging in verpleeghuizen en psychiatrische ziekenhuizen.

Binnen de dienst geestelijke verzorging in ziekenhuizen, verpleeghuizen en verzorgingstehuizen (ZVB) van het Humanistisch Verbond zijn drie coördinatoren werkzaam, waaronder de coördinator HGV in verpleeghuizen en psychiatrische ziekenhuizen.

De hoofdtaken zijn:

- het geven van individuele en structurele werkbegeleiding aan raadslieden, werkzaam in betreffende instellingen;
- het initiëren en bewaken van formatieplaatsen;
- het zorgdragen voor werving en invulling van formatieplaatsen;
- het begeleiden van plaatselijke werkgroepen, onderhouden van contacten met gemeenschappen en Stichtingen Geestelijke Verzorging;
- het leveren van een inhoudelijke bijdrage ten behoeve van de raadsliedenkonferenties;
- het leveren van bijdragen ten behoeve van de beleidsbepalingen van de dienst.

Functie-eisen:

- een afgeronde studie aan het Humanistisch Opleidings Instituut;
- praktische ervaring als humanistisch geestelijk raadsman/vrouw, bij voorkeur in Z, V/Pz of B;
- affiniteit met het voeren van overleg op bestuurs- en directieniveau van instellingen in de gezondheidszorg;
- ervaring met conflicthantering en -bemiddeling;
- in staat om samen met de collega's van de dienst ZVB verder gestalte aan het beleid te geven;
- rijbewijs BE;

De aanstelling zal plaatsvinden bij de Humanistische Stichting Geestelijke Verzorging.

Salariëring, conform schaal 65 van de CAO-Ziekenhuiswezen.

Nadere inlichtingen zijn verkrijgbaar bij het waarnemend hoofd van dienst ZVB, mevrouw P.L. Hobbelman, tel.: 030-318145.

Uw schriftelijke sollicitaties kunt u tot 14 dagen na het verschijnen van dit blad richten aan de sollicitatiecommissie t.a.v. mevrouw P.L. Hobbelman, Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.



MEDISCH CENTRUM BERG EN BOSCH

Het Medisch Centrum Berg en Bosch bestaat uit het Algemeen Ziekenhuis, de Van Creveldkliniek landelijk centrum voor hemofilie, de Willen Zeylmans van Emmichoven Kliniek voor antroposofische geneeskunden en het psychogeriatrisch verpleeghuis "De Biltse Hof". Bovendien fungeert het Medisch Centrum Berg en Bosch als diagnostisch centrum voor de huisartsen in de regio.

Bij de Dienst Geestelijke Verzorging is een vakature voor een:

HUMANISTISCH GEESTELIJK VERZORGER M/V

Het betreft voorts nog een part-time dienstverband voor onbepaalde tijd. In verband met de hoogte van de subsidie zal de aanstelling, afhankelijk van ervaring van de kandidaat, 7 à 8 uur per week bedragen.

Taken:

- Het leveren van een bijdrage aan de totale zorgverlening aan de patiënt c.s. vanuit de eigen deskundigheid en identiteit.
- Het leveren van een bijdrage aan de optimalisering van het leefklimaat in het ziekenhuis en het woon- leefklimaat in het verpleeghuis.
- Het stimuleren van medewerkers om aandacht te hebben voor levensbeschouwelijke vragen.

Voor een nadere omschrijving van de overige bij de functie behorende taken wordt verwezen naar het NZR-rapport "Dienst Geestelijke Verzorging in Organisatie en Beleid", maart 1987.

Functie-eisen:

- Afgeronde opleiding tot humanistisch raadsman/vrouw (HOI) danwel afronding van de opleiding op korte termijn.
- (stage) ervaring in de intramurale gezondheidszorg.
- De bereidheid tot collegiale samenwerking met geestelijk verzorgers van konfessionele signatuur.
- Het vermogen om samen te werken met overige disciplines binnen de instelling.
- Inhoudelijke benoeming tot humanistisch geestelijk raadsman/vrouw door het Humanistisch Verbond.

De arbeidsvoorwaarden en salariëring zijn conform de CAO voor het Ziekenhuiswezen.

De aanstelling zal plaatsvinden bij de Humanistische Stichting Geestelijke Verzorging (HSGV).

Voor inlichtingen kunt u contact opnemen met mevr. ds. M.E. Lubbers-van der Sommen en/of pastor G. Weersink, tel.: 030-289911 (tst. 292), of mevr. H.C.M. Post-Zuidberg, directeur "De Biltse Hof", tel.: 030-289911 (tst. 881). Tevens kunt u inlichtingen verkrijgen bij mevr. ds. H.A. Kromhout, coördinator van de humanistische geestelijke verzorging in ziekenhuizen bij de dienst ZVB, Humanistisch Verbond, tel.: 030-318145.

Uw schriftelijke sollicitatie kunt u binnen 14 dagen richten aan:
mevr. ds. H.A. Kromhout, Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Wo 1 nov., Radio 5

12.30-13.00 u

Ma 5, 13, 20, 27 nov.,

Radio 5

12.05-13.00 u

30 jaar Cuba

Oudjaarsdag 1958: Fidel Castro is met zijn kolonne Santiago de Cuba tot op enkele kilometers genaderd. Che Guevara en Camilo Cienfuegos controleren met hun legers de provincie Villa Clara. Fidel Castro's broer, Raoul, staat op het punt zijn akties te beginnen in het uiterste noorden.

Die avond, 31 december 1958, vlucht dictator Batista het land uit en neemt de Cubaanse schatkist met 150 miljoen dollar mee. Hij laat een berooid land achter. De mafia heerst en er zijn meer prostituees dan mijnwerkers.

Journalist Rudie van Meurs bezocht Cuba in 1989 voor de derde keer. In vier radiodocumentaires maakt hij de balans op na dertig jaar revolutie. Centraal staan de geschiedenis, de economie, het mensenrechten-vraagstuk en de toekomst van Cuba. In de inleidende uitzending op woensdag 1 november ook een gesprek met Van Meurs over zijn ervaringen op Cuba. 30 jaar Cuba werd gemaakt door Rudie van Meurs en Kees Vlaanderen.

Zo 5, 12, 19, 26 nov.

9.03-9.30 u

Radio 1

De Verbeelding

Over schrijvers, boeken en lezers. Vol poëzie, fantasie, avontuur, reisverslagen, romanpersonages, literaire genootschappen en romanpersonages.

Wo 8 nov., Radio 5

12.30-13.00 u

Genderidentity

Zondag aanstaande de televisie-uitzending van de film *Sexe & Money* over transseksualiteit en seksuele identiteit. Anneke Groen praat met enkele makers van de film.



Wo 15, 22 nov.,

Radio 5

12.30-13.00 u

Kinderboeken

Welke invloed hebben kinderboeken op mensen? Hoe kijken mensen terug op wat zij vroeger gelezen hebben? Daarover praat Trees van Montfoort met onder anderen Kees Fens en prof. Dresden.

Wo 29 nov., Radio 5

12.30-13.00 u

De Franse Revolutie

Afgelopen zomer zond de radioredactie vier programma's uit over de Franse Revolutie. Programmaker Kees Vlaanderen kreeg hiervoor een eervolle vermelding van de jury van de Zilveren Reiss Microfoon. In december wordt De Franse Revolutie herhaald. In deze uitzending een inleiding op de vier programma's. Samenstelling: Kees Vlaanderen.

Zo 12 nov

20.40-21.30 u

Sexe & Money

Voor John Money staat al lang niet meer vast dat wat de werkelijke sekse van een persoon is. Vast staat wel staat dat iedereen die twijfelt aan zijn eigen sekse in grote psychische moeilijkheden raakt, niet in de laatste plaats door de onverdraagzame houding van de maatschappij tegenover zulke twijelaars. Money's ideeën over de opvang en behandeling van deze mensen zijn in-

middels over de hele wereld verbreid. De dit jaar aan de Vrije Universiteit van Amsterdam benoemde hoogleraar transseksualiteit *Louis Gooren* (die daarmee de eerste ter wereld is met die leerstoel) is een leerling van Money. Hij begeleidt jaarlijks tientallen mensen in hun proces van detransseksualisatie. John Money en Louis Gooren komen in dat programma uitgebreid aan het woord.



Daarnaast vertellen ook aan aantal mannen en vrouwen over hun twijfels en de daaruit voortkomen- de problemen. Zij hebben, vrijwel zonder uitzondering, allen een lange strijd moeten voeren om in harmonie met zichzelf te komen. Een strijd die in de meeste gevallen gepaard ging met een operatieve ingreep en een hormonale behandeling. Een programma van Eveline van Dijk.

Ma 13 nov.,

20.55-21.20 u

Ischa

Zo 19 nov

20.35-21.10 u

Zo 26 nov

21.00-21.35 u

◀ Waar ze we nou mee bezig

Met de stellige overtuiging dat je niet altijd serieus kunt zijn, met de wens een aantal zaken eens hartgrondig te relativeren, en in de hoop desondanks enig inzicht te geven, toog een groep tekstschrijvers, programmamakers en acteurs aan het werk en produceerde een groot aantal scènes, liederen, sketches, dialogen en vraaggesprekken die samengevoegd werden tot vier vrolijke programma's over evenzovele ernstige zaken: Waar zijn we nou mee bezig. Vrij van nuanceren, vervuld van het absurde, wellicht konfronterend en misschien kwetsend. Maar toch ook – „we konden het niet laten” – met medewerking van een viertal deskundigen die, ieder in een aflevering, hun minder absurd maar even relativerend licht laten schijnen over die ernstige zaken.

Zo 19 nov., aflevering 1:

't Is de gloeiende knijp

Zo 26 nov., aflevering 2:

Wat was er het eerst: de haan of het ei?

Ma 20 nov.

21.30-22.00 u

Achter de Spiegel

De film volgt de humanistisch geestelijk raadvrouw Elly Hoogeveen die werkt in het Brandwonden-centrum in Rotterdam tijdens haar werkzaamheden, zoals een bezoek aan een ernstig zieke man en gesprek met een echtpaar dat zich voor ieder bezoek aan hun zoon steriel in plastic moet verpakken.

Zo 26 nov.

21.35-22.00 u

Ischa

Jubileumfeest HV-Vrouwengroep

In maart volgend jaar, om precies te zijn op zaterdag 3 maart, is het feest. Dan bestaat de Landelijke Vrouwengroep van het HV tien jaar. Vroegen de vrouwen in het begin van hun HV-bestaan nog om „een beetje macht een beetje liefde“ (zoals de titel van de eerste vrouwennota luidde), inmiddels eisen de vrouwen meer macht, meer liefde. Dat is dan ook de titel van de jubileumuitgave die op de tiende landelijke vrouwen dag officieel zal worden gepresenteerd. „Meer macht, meer liefde“ is ook het thema van deze heel speciale vrouwendag, die dit jubileumjaar plaatsvindt in De Musketon (Utrecht Lunetten).

Het festijn duurt van tien tot tien uur. Er zijn optredens, muziek, een receptie en „echt“ feest. De feestgangers kunnen deelnemen aan twee workshops met een keur aan onderwerpen: economische zelfstandigheid; relationele zelfstandigheid; humanistische opvoeding en rolpatronen; zelfbeschikingsrecht gerelateerd aan prostitutie en draagmoederschap; moderne voortplantingstechnieken; feminisme/humanisme; feminisering van de armoede; 50+-vrouwen; vrouwen en macht; het „assepoestercomplex“ over de afhankelijke vrouw; vrouwen en mensenrechten in ontwikkelingslanden; een lesbische leefstijl/bewustwording en dan? Ruimschoots keus, dus.

Deelname aan de hele dag kost f 25,-, aan een gedeelte f 15,-. Bij voldoende belangstelling kan kinderopvang worden gerealiseerd. Let voor meer informatie op de volgende Humanist! Daarin zit ook een bon waarmee u zich voor de tiende landelijke vrouwendag, op zaterdag 3 maart 1990, kunt opgeven.

Humanisme als inspiratiebron voor jongeren

Op zaterdag 11 november vindt in het Landelijk Centrum te Utrecht een themadag plaats onder de titel „Humanisme als inspiratiebron“, bestemd voor iedereen tot 30 jaar. Speciaal voor hen die nog niet zo bekend zijn met de humanistische ideeën, geeft deze dag een beeld van:

Wat een levensbeschouwing/levensovertuiging nou eigenlijk is, wat het humanisme in theorie inhoudt en hoe humanisme een inspiratiebron kan zijn?

Elk thema wordt kort ingeleid waarna er meer persoonlijk in groepjes verder wordt gepraat. De dag wordt afgesloten met een gemeenschappelijke maaltijd.

Opgeven kan door even te bellen naar Ariane de Brauw (030-318145). De kosten zijn f 10,- exclusief de warme maaltijd (ca. f 4,-).

De film Afscheid in Heiloo

„Doodgaan is niet eng, wel verdrietig“, zegt Aleida Hartstra in de film Afscheid. Ze stierf op 24 oktober, 29 jaar oud. Over hoe Aleida zich voorbereidde op de dood maakte het HV een indringende film. Op donderdag 16 november zal de film worden getoond en kan er over worden gepraat. Plaats: ten huize van de familie Brolsma, Laan van Zeeman 17 in Heiloo. Aanvang is 20.00 uur. Belt u even als u komt: 072-330598.

Gekte en psychiatrie in Zaandam

Hoe gaan we om met gekte en psychiatrie is het onderwerp van een avond die zal worden geleid door Els Kaper. Zij is werkzaam als humanistisch geestelijk raadvrouw in het psychiatrisch ziekenhuis in Santpoort. Tijd: donderdag 16 november in de Vertoeving, Westzijde 80 in Zaandam. Aanvang 20.00 uur.

Winterkursus voor vrouwen op 1, 2 en 3 december

Het thema is onderhandelen en konflikthantering.

Mensen onderhandelen in hun leven heel wat af, vaak meer dan ze realiseren. Over gewone en belangrijke zaken, in werk maar ook in het privé-leven. Vaak worden we ons pas bewust van een onderhandelings situatie als deze niet zo verloopt als we zouden willen en er een conflict dreigt te ontstaan.

Het doel van de cursus is dat je je eigen antwoorden vindt op deze vragen. Op het programma staan verder: theorie over verschillende vormen van onderhandelen, oorzaken voor conflicten en konflikthanteringsgedrag; oefenen in onderhandelen en konflikthanteren (o.a. uitspelen van situaties); leren herkennen van onderhandelings- en conflictsituaties; daarin adequaat positie kiezen en partij zijn.

De cursus is bedoeld voor vrouwen die in het vrijwilligerswerk willen (kunnen) onderhandelen en conflicten hanteren.

Begeleiding: Corrie Stokman en Margreet de Leeuw. Aanvang: Maandagavond 20.00 uur. Einde: Woensdagmiddag 16.00 uur. Kosten: f 25,-.

Verdere informatie: Margreet de Leeuw, p/a Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, 030-318145 (dinsdag, woensdag en donderdag).

Milieukrisis in Bussum

De heer Schellekens is medewerker op het T.N.O. en zal het hebben over genetische manipulatie, de problemen die voortvloeien uit onze beheersing van de natuur en dan met name op het gebied van de genetica.

Zondagochtend 17 december om 10.30 uur (10.00 koffie!) in hotel Jan Tabak in Bussum.

Humanisme in dierentuinen

Ethologen zijn wetenschappers die het gedrag van dieren bestuderen. Gedragingen van dieren en dierlijk welzijn staan ten nauwste met elkaar in verband. Interpretatie van het waargenomen gedrag biedt de basis voor het opstellen van de eisen, die aan het houden van de verschillende wilde dieren in een dierentuin moeten worden gesteld. Aan die interpretatie ligt het dierbeeld van de onderzoeker ten grondslag: hoe kijkt hij of zij tegen dieren aan.

De etholoog Paul Schenk zal op 29 november in het Humanistisch Centrum aan de Laan Copes van Cattenburch 72 in Den Haag een lezing houden over de rol van de etholoog in de dierentuin. Aanvang 20.00 uur.

Midwinterfeest jonge humanisten

Op 16 december zal er een groots midwinterfeest plaatsvinden, waarbij we bezig zijn met de vraag of wij er een eigen inhoud aan kunnen geven. Laat je fantasie eens de vrije loop; wat is jouw eigen idee van een midwinterfeest; welke waarde heeft dit voor jou, en hoe geef je dat dan vorm? De dag begint met een inventarisatie van de ideeën. Daarna gaan we gezamenlijk hard aan de slag om dit humanistische midwinterfeest 's avonds te vieren. Wie weet ontdekken we humanistische rituelen! De dag begint om 13.00 uur en vindt plaats te Utrecht. Als je je op wilt geven, kan dat bij Ariane de Brauw (030-318145 toestel 22).

Socrates in Oosterwolde

Sake Bouma uit Drachten zal zijn solo-toneelspel in zes tafereelen laten zien op 16 november, het stuk is getiteld „Het begon bij Socrates“. Plaats: de Miente, Snellingerdijk 39 in Oosterwolde. Aanvang 20.00 uur.

Partnervinden in Amsterdam

Op dinsdag 14 november zal de heer Van der Linden een lezing houden in de relatiecyclus over het onderwerp „Hoe vind je een partner?” Hij kan het weten, want hij is directeur van het Landelijk Centrum voor Huwelijkscontacten en andere duurzame man-vrouw relaties (LHC). Plaats is weer Reynier Vinkeleskade 64. 19.30 uur is er al koffie, de lezing begint om 20.00 uur (en wel precies).

Relaties in Amsterdam

Waarom willen wij eigenlijk een relatie? Dat zal psychotherapeute Anneke van Zutphen zich afvragen op een lezing die zij dinsdag 28 november zal houden op de Reynier Vinkeleskade 64. De lezing begint om 20.00 uur precies, maar u bent al om half acht welkom.

Muziek in Heerenveen

Dick de Ruiter, yogaleraar en muziek/klanktherapeut zal op het zondagtreffen op 19 november de gastheer-presentator zijn. Onderwerp is muziek, magie en mystiek.

Aanvang 15.30 uur, sluiting ongeveer 18.00 uur. Plaats is Coornhertstate (grote zaal), Vogelwijk 20 in Heerenveen.

Muziekochtend in Deventer

Na het succes van vorig jaar zoeken we weer naar een manier om muzikale beleving en beoefening met elkaar nader te verkennen. Vorig jaar ging dat door gezamenlijk muziek te maken op slaginstrumenten onder begeleiding van een docente. Ook op zondag 17 december zullen we weer een vorm zoeken waarbij we met elkaar iets kunnen doen met muziek, spelend of zingend. Tijd: 10.15 - 12.30. Plaats: Singelstraat 31 Deventer.

Informatiemarkt in Leiden

Donderdag 9 november vanaf 20.00 uur wordt in het restaurant „De Roode Leeuw”, Dorpsstraat 55 in Oegstgeest, een humanistische informatiemarkt gehouden. HV, Humanitas, HVO en HIVOS/HOM presenteren zich gezamenlijk. Eerst met een praatje van elk 10 minuten en daarna met een stand tijdens het nuttigen van een hapje en een drankje.

Erfelijke afwijkingen in Alkmaar

Op 15 december zal mevr. dr. Sachs een dia-lezing houden over het voorkomen van erfelijke en aangeboren afwijkingen. Zij is verbonden aan de Stichting Klinische Genetica in Rotterdam. Plaats is wijkcentrum Overdie in Alkmaar.

De avond wordt georganiseerd door de Volksuniversiteit Alkmaar. Kaarten te bestellen bij de Volksuniversiteit door overmaking van f 7.50 op girorekening 17.61.090. t.n.v. V.U. Alkmaar, afd. Lezingen en Excursies te Egmond aan Zee. Informatie Ger Brouwer, tel. 072-610295.

Kaarten ook aan de zaal verkrijgbaar.

Hedy d'Ancona in Gouda

Ze is lid van het Europe Parlement en zal het hebben over het werken met behoud van kinderen. Op dinsdag 14 november bent u daarvoor welkom (ook mannen, zeker!) om 20.00 uur in de Agnietenkapel in Gouda.

De film Afscheid in Purmerend

Op 12 december zal de videofilm Afscheid worden gedraaid waarna humanistisch raadsman Zier Baak het gesprek zal leiden. Plaats is rekreatieruimte van De Gorselaar, Beatrixplein 209 in Purmerend. Aanvang: 20.00 uur.

Man/vrouw-verschil in Borne

Het mannelijke en het vrouwelijke in de mens, daar gaat het over op 22 november in de zaal „de Vossenhoek” in Borne, Stationsstraat 70. Inleider is Theo Harnischmacher. Aanvang: 19.45 uur.

Piet Thoenes in Breda

De Franse Revolutie, een goed fundament? Dit is de vraag die prof. Thoenes zal behandelen op dinsdag 7 november in cafe Brauers, Ginikenmarkt 17 in Breda. Aanvang 20.00 uur.

Sprong omhoog

Kursus: de kultuursociologische wortels van de westerse „Sprong omhoog”

Op de zaterdagen 18, 25 november en 16 december zal prof. dr. A.J. Wichers dit onderwerp behandelen in historisch en mondiaal-vergelijkend perspectief. De docent zal nagaan welke factoren ten grondslag gelegen (kunnen) hebben aan de doorbraak, in Europa, die geleid heeft tot de huidige wereldomvattende dominatie van wetenschap, techniek en „rationaliteit”. De cursus staat open voor iedere geïnteresseerde.

Plaats: gebouw De Schalm, Oranjelaan 10, De Meern (Utrecht); routebeschrijving op aanvraag. Tijd: 10.30-13.30 uur. Kursusgeld: f 135,-. Inlichtingen en aanmelding: Open Filosofische Hogeschool voor mens- en maatschappijwetenschap. Postbus 317, 3720 AH Bilthoven; tel. 030-285610/285196.

Henk Smit in Rotterdam

Op zondag 10 december zal HV-hoofdbestuurslid Henk Smit een lezing houden over het onderwerp genetische manipulatie. Daarna is discussie mogelijk. Aanvang 10.30 uur, plaats is het Humanistisch Centrum in Rotterdam, Provenierssingel 48.

Abonnement en lidmaatschap

Een jaarabonnement op de Humanist kost slechts f 30,-. Bel: 030-318145 (toestel 28). Leden van het Humanistisch Verbond ontvangen het blad gratis. Als u lid wordt, hoeft u dus geen abonnement te nemen.

Lid worden van het Humanistisch Verbond is simpel. Alleen even bellen naar 030-318145 of een kaartje sturen naar postbus 114, 3500 AC Utrecht.

Als richtlijn voor hoogte van de contributie geldt een half procent van uw bruto-inkomen. De minimum-contributie inclusief een abonnement op de Humanist is f 65,- (wordt voor 1990: f 70,-) als u een bruto-jaarinkomen heeft van f 18.000,- of meer. Zit u daaronder dan betaalt u f 45,- per jaar. Voor jongeren onder de 27 jaar geldt een minimumcontributie van f 30,- per jaar (dit wordt in 1990: f 33,-).

U kunt de contributie behalve in één mep, ook in tweeën, of zelfs per kwartaal betalen. Als u ook partners, gezinsleden en/of huisgenoten heeft overtuigd van de zin om lid te worden van het HV, moet nog de status van dat lidmaatschap worden bepaald. Wat dat is er in soorten.

Zo is er het lidmaatschap mét abonnement op de Humanist, zonder abonnement en er is het medelidmaatschap. Voor lid-mét gelden de gewone bepalingen (zie boven) voor lid-zonder geldt dat het abonnementsgeld voor de Humanist (f 30,-) mag worden afgetrokken. Er moet dan echter wel minstens een bedrag van f 15,- worden betaald. Een medelid krijgt geen Humanist in de bus maar hoeft geen contributie te betalen. En slechts één persoon kan medelid zijn. Dus bel even:

030-318145

S.V.P. WACHTEN MET BETALEN TOT U EEN AKSEPT-GIROKAART ONTVANGT

HET KRITISCH DENKERSLEXICON; EEN OVERZICHT VAN MODERNE DENKERS EN HUN WERK

onder redactie van: dr. H.J. Achterhuis, prof. dr. J. Sperna Weiland, mw. drs. S.E. Teppema en dr. J. de Visscher

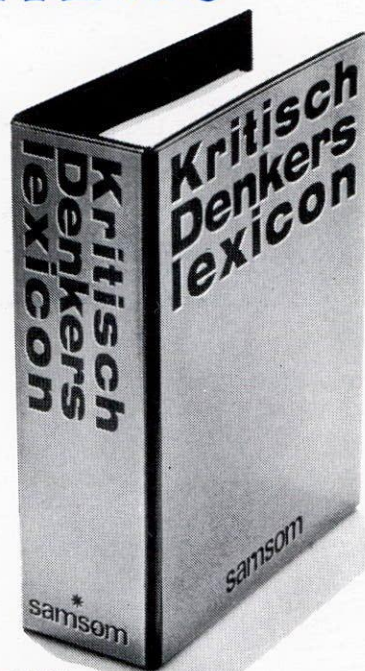
UNIEK EN WAARDEVOL NASLAGWERK

Regelmatig verschijnen monografieën, losse beschouwingen over en historische overzichten van moderne denkers en hun werk. Maar een systematisch en tegelijkertijd historisch overzicht van moderne denkers van na 1945 met name interessant voor onderwijs- en documentatiedoeleinden ontbrak tot voor kort vrijwel geheel.

Het Kritisch Denkerslexicon biedt u dit overzicht en bevat monografieën over de belangrijkste denkers van 1945 tot heden.

De volgende denkers zijn opgenomen in het Lexicon:

Th.W. Adorno	J. Dewey	K. Jaspers	I. Prigogine
L. Apostel	M. Djalas	C.G. Jung	J. Rawls
H. Arendt	M. Eliade	J.M. Keynes	P. Ricoeur
R. Aron	N. Elias	L. Kolakowski	C. Rogers
A.J. Ayer	P. Feyerabend	J. Kristeva	B. Röling
R. Barthes	M. Foucault	Th. Kuhn	A. Romein
S. de Beauvoir	M. Friedman	C. Lasch	B. Russell
D. Ben-Goerion	E. Fromm	E. Le Roy Ladurie	J.P. Sartre
J.H. van den Berg	H.G. Gadamer	E. Levinas	E. Schillebeeckx
E. Bloch	J.K. Galbraith	C. Lévi-Strauss	A. Schweitzer
J.L. Borges	C.L. Geertz	H. Marcuse	G. Steiner
P. Bourdieu	R. Girard	M. Merleau-Ponty	D. Suzuki
M. Buber	E. 'Che' Guevara	G. Myrdal	P. Teilhard de Chardin
R. Bultmann	J. Habermas	R. Nozick	P. Tillich
A. Camus	M. Heidegger	I. Nyerere	J. Tinbergen
F. Capra	D.R. Hofstadter	J. Ortega y Gasset	P. Togliatti
R. Carnap	M. Horkheimer	H. Plessner	A. Toynbee
E.M. Cioran	I. Illich	K.R. Popper	L. Wittgenstein
J. Derrida	L. Irigaray	J. Presser	



BLIJVEND ACTUEEL

Het Kritisch Denkerslexicon is een losbladige uitgave en telt op dit moment 1200 pagina's. Per jaar verschijnen twee aanvullingen van circa 140 pagina's. De prijs per pagina is f 0,40 (excl. btw, incl. verzendkosten). De prijs van het hoofdwerk is f 205,- (incl. btw, excl. verzendkosten).

Tot 16 november geldt een aanbieding. Indien u vóór die datum bestelt profiteert u van een korting van f 25,- en betaalt u slechts f 180,-.

HOOGWAARDIGE INFORMATIE

Het Lexicon is een documentatiebron die u compacte en kwalitatief hoogwaardige informatie biedt. De teksten bevatten een schat aan objectieve informatie, die in veel gevallen elders niet te vinden is. U kunt het Lexicon of meer informatie daarover bestellen m.b.v. de antwoordcoupon. U kunt de antwoordcoupon (of een kopie) in een gesloten envelop ongefrankeerd verzenden naar **Samsom Stafleu, Antwoordnummer 10155, 2400 VB Alphen aan de Rijn**. Telefonisch bestellen is ook mogelijk, het nummer is (01720) 66822.



Samsom Stafleu

ANTWOORDCOUPON

- ☐ Zend mij meer informatie over het: **Kritisch Denkerslexicon**
☐ Zend mij rechtstreeks/via boekhandel*

... ex. van het **Kritisch Denkerslexicon** - ISBN 65 00734 2 — en noteer mij voor een abonnement op de aanvullingen van tenminste een jaar en daarna tot wederopzegging. Tot 16 november geldt een speciale prijs voor het hoofdwerk. Ik betaal in plaats van f 205,- slechts f 180,- (incl. btw en excl. verzendkosten).

De paginaprijs van de aanvulling is f 0,40 (excl. btw en incl. verzendkosten).

Naam: _____ m/v

Adres: _____

Postcode/plaats: _____

Handtekening: _____ 03851

* Als u levering via de boekhandel wenst s.v.p. hier de naam van uw boekhandelaar invullen.